

A MAGYAR FŐRENDIHÁZ VÁLASZTOTT TAGJAI*

A főrendiházban a választott tagság intézményét az 1885. évi VII. tc. hozta létre. A főrendiház szervezetét módosító törvény 25. §-a kimondta, hogy „élethosszigan tagjai lesznek a főrendiháznak azok, kiket a mostani [ti. a reform végrehajtása előtti] főrendiház igazolt tagjai, azon igazolt tagok közül, kik az eddig gyakorolt személyes tagsági jogot jelen törvény életbelépte után nem fogják többé gyakorolhatni, ilyenekül megválasztanak. E tagok száma az ötvenet meg nem haladhatja.” Az idézett paragrafus a törvény „Átmeneti intézkedések” fejezetében szerepelt, ugyanis a választásra egyszeri alkalommal került sor. Az 1885 májusában megválasztott félszáz személy ennél fogva fokozatosan csökkenő létszámú csoportot alkotott a tagságon belül.

A választott főrendek csoportja több szempontból is vizsgálatra érdemes. A választás bevezetése ellentmondásos jelenség volt. A reformtörvény a második kamara¹ korszerűsítését szolgálta,² az újítás célja azonban ebben a konkrét esetben a tagság korábbi összetételének konzerválása volt. A választott tagokra vonatkozó rész a törvényjavaslatban eredetileg nem szerepelt, az országgyűlési tárgyalás során került a kiegészítés a szövegbe, Tisza Kálmán miniszterelnök többek között ezzel biztosította a törvény főrendiházi megszavazását. A választott tagokra vonatkozó korábbi elképzelések és a törvényjavaslat módosulásának folyamata mellett azt is vizsgálatra érdemesnek tartom, hogy az ötven tag kiválasztására

* A tanulmány A magyar főrendiház a dualizmus időszakában, különös tekintettel a ház 1885. évi reformjára és annak következményeire a magyar politikai életben című PhD értekezésem vonatkozó fejezeteinek átdolgozásával és kiegészítésével készült. Elkészítését az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok – OTKA K 112429 nyilvántartási számú, A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése címet viselő pályázata támogatta.

¹ A második kamara kifejezést modern értelmében, a felsőház szinonimájaként szerepeltetem, szemben a 19. században elterjedt szóhasználattal, amely általában az alsóházakat nevezte második, a többnyire arisztokratikus felsőházakat pedig első kamarának.

² Nem szorol magyarázatra az, hogy ezen ősi intézmény ezen alakjában a megváltozott viszonyok között állandóan meg nem maradhat, s hogy annak is módosulnia kell. – Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [! 27-ére] hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–XXIV. (Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [! 27-ére] hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1884–1887. (a továbbiakban: KI 1884–1887.) I. Melléklet a 25. számú irományhoz (Tisza Kálmán indoklása a törvényjavaslatához) 140.

milyen politikai, szakmai, személyes vagy egyéb szempontok mentén került sor. Kapcsolódó kérdés, hogy a tagok ezen csoportja milyen tevékenységet fejtett ki a főrendiházban. A főrendiház átalakítására vonatkozó értekezések, röpiratok, korabeli hírlapok tudósításai, a főrendiház nyomtatott irományai, valamint főrendiházi, miniszterelnökségi és kabinetirodai levéltári források segítségével igyekszem választ adni a fenti kérdésekre. A választott főrendek törvényhozói és politikai magatartásának, aktivitásának megismeréséhez a főrendiház iratai mellett a dualizmuskori országgyűlési almanachokra és közelmúltban megjelent, tudományos igényű életrajgyűjteményekre támaszkodom, egyes személyeknél a korabeli publicisztikát (Mikszáth Kálmán és Ady Endre cikkeit) vagy magánjellegű feljegyzést (Justh Zsigmond naplója) is segítségül hívva.

A választott tagokra vonatkozó elképzelések

A magyar országgyűlés a 17. századtól a szokásjog alapján két törvényhozási kamara, az alsó- és a felsőtábla keretében ülésezett. Az 1608. évi (koronázás utáni) I. tc. rögzítette a táblák összetételét. Ennek megfelelően a felsőtáblán az egyházi főurak és a világi főurak foglaltak helyet. A felsőtábla (felsőház, főrendiház)³ egyházi tagjai voltak a katolikus érsekek, a megyés és a címzetes püspökök, a pannonhalmi apát, az aurániai perjel, a jászói prépost és a zágrábi prépost (1625. évi LXI. tc.). 1792. évi X. tc. felsőtáblai tagságot biztosított a görögkeleti metropolitának és püspököknek. A világi főrendek ülésrendjét az 1687. évi X. tc. rögzítette. Méltóság, illetve tisztség révén voltak a második kamara tagjai az országbárók (zászlósurak) (a nádor, az országbíró, a horvát–szlavón–dalmát bán, a tárnokmester, a főajtónálló, a főasztalnok, a főpohárnok, a főlovászmester, valamint az 1764/1765. évi VI. tc. alapján a magyar királyi nemesi testőrség kapitánya),⁴ továbbá a pozsonyi gróf, a két koronaőr, a főispánok és a fiumei kormányzó (1807.

³ A második kamara elnevezése 1848–1849-ben nem volt egyöntetű, a felsőtábla (1848. évi III. tc.), a főrendi tábla (1848. évi IV. tc. és V. tc., valamint 1848. július 6-tól a tábla irataiban) és a felsőház kifejezés (a házszabályokban, a képviselőház analógiájára) egyaránt használatban volt. Az országgyűlés tagjai 1861-ben a felsőház és a főrendi tábla, ritkábban főrendiház elnevezést használták, majd az évtized végétől már az utóbbi vált uralkodóvá.

⁴ A nádori méltóság 1848 után nem került betöltésre. Ferenc József császár a magyar királyi testőrséget 1849 novemberében rendelettel feloszlatta. A Magyarország és Horvát-, Szlavón- és Dalmátország közjogi viszonyát szabályozó 1868. évi XXX. tc. 53. §-a megerősítette a bán főrendiházi

évi IV. tc. 1. §.). A magyar királyoktól főnemesi rangadományban részesült, illetve törvényhozás által honfíúsított családok teljeskorú férfi leszármazottai születési jogon kaptak meghívást a főrendiházba. Az 1625. évi LXI. tc. 1. §-a kimondta, hogy a horvát tartománygyűlés által a magyar országgyűlésre delegált követek közül „egynek a mágnások között szavazata legyen”.

Az 1848. évi V. tc. az országgyűlés első kamaráját rendi alsótáblából népképviseleti képviselőházzá alakította át. A másik kamara összetétele azonban 1848–1849-ben nem, és 1867 után is csak annyiban módosult, hogy a horvát országgyűlés által a közös országgyűlés főrendiházába küldött képviselők száma kettőre (az 1868. évi XXX. tc. 36. §.), majd háromra nőtt (1881. évi XV. tc. 3. §.), valamint a román és a szerb ortodox egyháztartományok szétválását becikkelyező 1868. évi IX. tc. 2. §-a a főrendiházi tagságot kiterjesztette a román görögkeleti egyház főpapjaira.

A (szábor küldötteitől eltekintve) rendi eredetű előjogok alapján szerveződött főrendiház reformja, összetételének a polgári államszervezet viszonyaihoz igazodó átalakítása 1848-tól visszatérő témája volt a magyar politikai és államtudományi diskurzusnak. A reformelképzelések egyik eleme volt a választott tagság bevezetésének kérdése. Már 1848-ban napvilágot látott egy erre vonatkozó elgondolás, így a forradalmi időszakban politikai tartalommal bővülő *Magyar Gazdában* március derekán egy szerzőmegjelölés nélkül megjelent cikk azt ajánlotta, hogy a felsőtábla tagjait az alsótábla a norvég törvényhozás mintájára saját kebeléből válassza, az összes képviselő testület negyedrésztében.⁵ A kormányzat az intézmény átalakítását azonban a főnemesség és katolikus felsőpapság támogatásának megőrzése érdekében és sürgető egyéb feladatai miatt ekkor nem tűzte napirendre. 1849-ben pedig tervezet szintjén maradt a főrendi kamara Szemere miniszterelnök által szorgalmazott önfeloszlatása.⁶

A kiegyezést követően, az 1860-as évek végétől eszmecsere bontakozott ki a főrendiház reformjáról. A hazai politikusok, újságírók és tudósok döntő többsége az arisztokratikus jellegű felsőház mellett foglalt állást. Különbségek jelentkeztek

tagsági jogát. A dualizmus időszakára, illetve időszakában a többi zászlósúr közjogi funkciója a királykoronázáskor és más ünnepélyes aktusokban való közreműködésre szűkült.

⁵ Mit vehetnénk át Norvégiából a magyar alkotmányba? *Magyar Gazda*, 1848. március 26.

⁶ Az 1848–1849. évi elképzelésekre lásd *Tóth-Barbalics Veronika: Reformtervek a felsőtábla átalakítására a 19. század első felében*. In: *Fejezetek a tegnapi világból. Tanulmányok a 19–20. század történelméből*. Főszerk. Gergely Jenő. Bp. 2009. 76–91., 86–90.

azonban a tekintetben, hogy a törvényhozásban helyet kapjanak-e, illetve milyen mértékben a választott tagok. A választást szorgalmazó tervek többségében a törvényhatóságok általi választás szerepelt, amelyet többnyire egy arisztokratikus jellegű második kamara kiegészítésére alkalmaztak volna, és csak kevesen voltak azok, akik kizárólagosan ezen az alapon szerveződő felsőházat kívántak. A kevesek közé tartozott az emigrációban élő Kossuth Lajos, aki visszaemlékezése szerint már 1848-ban, forrással bizonyíthatóan az 1850-es évektől a törvényhatóságok választott küldötteiből álló második kamara mellett foglalt állást, és a kiegyezés után is többször írt a második kamara népképviselési alapon helyezett törvényhatósági gyűlések választott szenátussá való átalakításáról. Ezzel a törvényhozás mindkét házának népképviselési jellegét, valamint a népképviselés és az önkormányzati elv összhangját kívánta biztosítani.⁷ A függetlenségi érzelmű Pártos Béla 1882-ben azt hangsúlyozta, hogy a törvényhatóságok általi választás a nemzeti bizalom kifejezésének egyetlen módja.⁸ 1883–1884-ben az aktuális politikai helyzethez alkalmazkodva azonban mind Kossuth, mind Pártos átmenetileg beérte volna azzal, ha a főrendiházban a főispánok helyét a megyék által választott követekkel töltik be.⁹ A Balközép Párt 1868 és 1872 között programjaiban, válaszfelirati javaslataiban „az egymást felváltó kormányok változásaitól független” és „a közvéleménnyel [...] közvetlen és folytonos összeköttetésben” álló felsőház létrehozását szorgalmazta.¹⁰ Ezek a javaslatok feltehetően a törvényhatóságok által választott felsőházi tagságra utaltak anélkül, hogy a megvalósítás módjára kitértek volna. Meczner József földbirtokos, egyházi gondnok a Balközép sajtóorgánumban, az *Ellenőrben* 1870-ben megjelent cikkében olyan felsőházat javasolt, amelynek tagjai harmadát a kormány nevezi ki, kétharmadát a népképviselési alapon választott megyei bizottmányok választják. Ez utóbbiak tagságában

⁷ *Tóth-Barbalics Veronika*: Kossuth Lajos és a főrendiház polgári átalakítása. In: *História mezején. A 19. század emlékezete. Tanulmányok Pajkossy Gábor tiszteletére.* Szerk. Deák Ágnes – Völgyesi Orsolya. Szeged 2011. 87–99., 87–90.

⁸ *Pártos Béla*: A főrendiház reformja. Bp. 1882. 28–31.

⁹ Kossuth Lajos levele Kende Péter Ung megyei alispánhoz, illetve a megye közönségéhez. Torino, 1883. dec. 10. Közli: Kossuth Lajos iratai. I–XIII. S. a. r. Kossuth Lajos – Helfy Ignác – Kossuth Ferenc. Bp. 1880–1911. X. 123–131.; *Pártos Béla*: A felsőházi törvényjavaslatról. Bp. 1884. 27.

¹⁰ Az 1869-ik évi április hó 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–XVI. (Az 1869-ik évi április hó 20-dikára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Pest 1869–1872. I. 7. sz. 19.; Az 1872-dik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–XXVIII. (Az 1872-dik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett országgyűlés nyomtatványai) Buda[pest] 1872–1875. I. 41. sz. 213.

biztosítékot látott a megyék és saját választókerületeik képviselői közötti esetleges ellentét kiküszöbölésére.¹¹ Taray Andor ítéldbíró 1870-ben megjelent értekezése szerint a magyar felsőház négy egyenlő létszámú alkotórészét a „főrendi követek”, a „királyi követek”, a törvényhatóságok, valamint vagyon(osok) „követeinek” csoportja képezte volna.¹² Tóth Lőrinc jogtudós 1882-ben olyan felsőházat javasolt, amelyben egyenlő arányban kapnak helyet a főnemesi családok által választott arisztokraták, a kormány által kinevezett tagok, valamint a törvényhatóságok képviselői, akiket a legalább 5000 forint évi adót fizető választópolgárok köréből a felerészben virilistákból álló törvényhatósági bizottságok választanak meg.¹³ Taray és Tóth egyaránt azt hangoztatta, hogy a megyék sok százados politikai gyakorlatát nem szabad a törvényhozás javára kiaknáztatlanul hagyni.¹⁴ Tóth Lőrinc a megyei küldöttek mellett hozta fel azt is, hogy életet vinnének a felsőházba, valamint ismerik az ország különböző vidékeinek viszonyait, a helyi érdekeket és a különböző társadalmi rétegek szükségleteit.¹⁵

Az 1870-es években a kormánypárti sajtóban megjelent reformtervek többsége elutasította, hogy az állam területi (közigazgatási) egységeinek érdekei a második kamarában képviselést nyerjenek. A törvényhatóságok felsőházi képviselőtének ellenzői – ide tartozott mások mellett a nagyváradi Farkas Ödön, aki több politikai röpirat szerzője volt, Dezső Gyula és Nagy Ernő jog- és államtudósok, valamint gr. Zichy Jenő közgazdasági író, szabadelvű párti politikus – az ilyen választást a magyar nemzet szempontjából veszélyesnek tartották. Azt is hangsúlyozták, hogy a felsőház nem szerveződhet a képviselőházzal azonos módon. Ezen kívül vitatták a megyék politikai szerepének jogosultságát, óvtak a napi szenvedélyek felsőházba kerülésétől, továbbá felhívták a figyelmet a decentralizáció és a partikularizmus veszélyére. Kétségbe vonták azt is, hogy a „vidék” a felsőházi tagok érett választásához megfelelő „kultúrtársadalmi” fejlettséggel bírna.¹⁶

¹¹ *Meczner József*: Kell-e a felsőház s mily alakban? *Ellenőr*, 1870. április 10. 292.

¹² [*Taray Andor*]: Kiderítése egy parlamenti felsőház szükségének, elemi minősítésének, alkatrészei összeállításának és hatásköre korlátainak. Pest 1870. 74–96.

¹³ *Tóth Lőrinc*: A magyar felsőház reformja. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből VII./4.) Bp. 1882. 80–87.

¹⁴ [*Taray A.*]: Kiderítése i. m. 93–94.; *Tóth L.*: A magyar felsőház reformja i. m. 69.

¹⁵ *Tóth L.*: A magyar felsőház reformja i. m. 84–85.

¹⁶ [*Farkas Ödön*]: A felsőház reformja. Bp. é. n. [1876.] 71–73.; *Dezső Gyula*: A két kamara rendszer kérdése, különös tekintettel a felsőház hivatására és szervezésére. *Nagykörös* 1878. 36., 41.; *Nagy Ernő*: A felsőházi kérdéshez. *Budapesti Szemle* 19. (1885) 53–86., 80.; *Zichy Jenő*: A felsőházi törvényjavaslat. Bp. 1885. 8–9., 41–44.

A választott tagokra vonatkozó javaslatok nem korlátozódtak a törvényhatóságok általi választásra. Felmerült, hogy a főnemesség felsőházi tagságát skót vagy ír mintára az érintett családok által választott tagokkal oldják meg.¹⁷ Erre vonatkozó javaslat a közjogi szélsőbal köréből is napvilágot látott: a *Magyar Újság* 1874-ben nem zárkózott el attól, hogy a választás útján létrehozandó felsőházban a nemzet múltja iránti kegyeletből helyet kapjanak az „arisztokratikus osztály” által választott tagok is.¹⁸ Dezső Gyula 1878-ban megjelent terve szerint a választott arisztokrata tagokból és kinevezett törvényhozókból álló felsőházban az előzőek alkották volna a többséget.¹⁹ 1882-ben Pulszky Ferenc és Koroda Pál Bars megyei földbirtokos, ellenzéki politikus, irodalmár egyaránt szintén a főnemesei tagok családonkénti választása mellett foglalt állást anélkül, hogy tagságon belüli arányukra javaslatot tett volna.²⁰ Tóth Lőrinc tervezete szerint, mint említettük, a tagok egyharmada lett volna családi választás útján bekerült főnemes.²¹

Az 1870-es években a kormányzati reformtervekben is szerepeltek (nem törvényhatóságok által) választott tagok. Szilágy József miniszterelnöksége időszakából (1872–1874) két, a kormány megbízásából készült munkát ismerünk. Szilágyi Dezsőnek, a kormány kodifikációs bizottsága munkatársának operátuma²² a legalább 1500 forint földadót fizető, de a felsőházban tagsági jogot nem gyakorló²³ mágnások és nem főnemesei rangú nagybirtokosok számára lehetőséget kívánt adni arra, hogy saját körükből 42 élethossziglani tagot válasszanak a

¹⁷ Az ír arisztokrácia 28 élethossziglani tagot, a skót 16 peert egy-egy országgyűlés időtartamára választott a Lordok Házába. Lásd *A short history of Parliament. England, Great Britain, the United Kingdom, Ireland and Scotland.* Szerk. Clyve Jones. Woodbridge 2009. 150., 197.

¹⁸ *B. B. A.: Democratia és felsőház. Magyar Ujság (Hunnia), 1874. augusztus 26. 1–2.*

¹⁹ *Dezső Gy.: A két kamara rendszer kérdése i. m. 37–41.*

²⁰ *Pulszky Ferenc: [Cím nélkül]. Pesti Napló, 1882. március 22. (reggeli kiadás) 1.; Koroda Pál: A főrendiház kérdése. Magyar Szemle 2. (1882) 1. füzet 17–33., 29–31.*

²¹ *Tóth L.: A magyar felsőház reformja i. m. 85.*

²² A „Szilágyi Dezső-féle operátum” feliratot viselő, mintegy 120 oldal terjedelmű tervezeten keltezés nem szerepel. Iktatószám nélkül, lelőhelye: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), K 26 Miniszterelnökségi Levéltár. Központilag iktatott és irattározott iratok (a továbbiakban: K 26), 1885–1206., 220. cs.

Az operátum születésének lehetséges végidőpontja 1873, ameddig a még Lónyay Menyhért miniszterelnök által 1871-ben létrehozott kodifikációs bizottság működött. *Cieger András: Kormány a mérlegen – a múlt században. A kormány helye és szerepe a dualizmus politikai rendszerében (1867–1875). Századvég Új folyam 6. (1999) 11. sz. 79–109., 87–88.*

²³ Szilágyi az örökös tagsági jog gyakorlásához 4000 forint földadó-cenzus minimumot kívánt előírni.

felsőházba. A választás öt magyarországi és egy horvát-szlavónországi kerületben történt volna. A Szlávy-kormány számára a másik tervet Somssich Pál, a képviselőház nem sokkal korábban leköszönt elnöke, a Deák-párt országgyűlési képviselője készítette.²⁴ Somssich célkitűzése a monarchikus-arisztokratikus és a demokratikus jellegű felsőházat támogató irány összebékítése volt. Azt javasolta, hogy a felsőház tagjainak harmadát (ötven, későbbi tervében hetven főt) a főrendiház örökös tagjai válasszák saját soraikból,²⁵ harmadát a képviselőház válassza volt képviselők közül, harmadát a minisztertanács javaslatára a király nevezze ki a közügyek terén érdemeket szerzett személyek sorából. A két előbbi csoportnál tehermentes földbirtok után legalább 4000 (az 1882-ben közzétett szövegben 3000 szerepel) forint földadó fizetését írta volna elő a választhatóság egyik feltételül. A későbbiekben az első csoport létszámát önmaga, a másik kettőt a képviselőház, illetve az uralkodó egészítette volna ki. Összességében a felsőház tagjai kétharmadának kiválasztására a kormány(párt) közvetlen befolyást gyakorolhatott volna. Szilágyi és Somssich tervezetének minisztertanácsi tárgyalására nem került sor, a reform kérdése lekerült a kormány napirendjéről az 1880-as évek elejéig.

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter 1882-ben röpiratot adott közre a felsőház reformjáról. Ebben kijelentette, hogy „[a] monarchiában a választott felsőház nem felel meg hivatásának s nincs összhangban a monarchia intézményével.” A tagok többségét tekintve arisztokratikus felsőház mellett foglalt állást, és a főnemesi családok általi tagválasztást is elutasította. A családok választott képviselőiről ugyanis azt tartotta, hogy „szónoki machinái volnának egy aristokratikus clique-nek”. A családi képviselettel szemben általánosságban azt hozta fel, hogy a főnemesek felsőházi tagsága nem „családi tulajdon”, hanem olyan „állami funkció”, amely csak „célszerűségi tekintetből” kötődik „bizonyos családokhoz örökösülés alapján”.²⁶

²⁴ Iktatószám nélkül, lelőhelye: MNL OL K 26, 1873-108., 63. cs.

Somssich tervét a főrendiház reformjáról szóló eszmecsere megélénkülését tapasztalva 1882-ben közzétette a sajtóban. Pester Lloyd, 1882. április 5. 2.

²⁵ Az 1882-ben közölt változatban a választásban a főispánok kivételével az összes addigi tag részt vett volna.

²⁶ *Trefort Ágoston: A felsőház reformjáról.* Bp. 1882. 6., 8., 12., 16–17.

A főrendiházi reformtörvény és a választott tagok kérdése

Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter 1883-ban készült, *a főrendiháznak mint felsőháznak szervezéséről* című törvényjavaslatában Trefort tervéhez hasonlóan az örökletes jog alapján tag főnemesek képezték a tagság legnépesebb csoportját és tagsági joguk gyakorlását földadó cenzus korlátozta. A javaslat szerint felsőházi tag lett volna a római katolikus, görög katolikus, görög keleti érsekek és megyéspüspökök, a pannonhalmi, a jászói főapát és az aurániai perjel mellett az izraelita felekezet egy – az egységes egyházszervezet hiánya miatt az uralkodó által kinevezett – képviselője, valamennyi református, evangélikus és unitárius püspök, a szűkebb értelemben vett Magyarország valamennyi, az erdélyi egyházkerület hivatalát legrégebben betöltő református főgondnoka, az evangélikus egyetemes felügyelő és egyházkerületi főfelügyelők, továbbá az unitárius főgondnok. Az uralkodó kifogása nyomán a javaslatot Tisza úgy módosította, hogy csak a hivatalát legrégebben betöltő egyházi, illetve világi előjárók nyerjenek tagsági jogot, összességében a református és az evangélikus felekezet vezetői közül hat-hat, az unitáriusoké közül egy fő.²⁷ Tisza a főispánok hivatalból eredő tagságát meg kívánta szüntetni, szemben a zászlósurak, a koronaörök és a fiumei kormányzó és a horvát szábor három küldöttének tagságával. Felsőházi tagságot szánt a Királyi Kúria elnökének és másodelnökének, valamint a Budapesti Ítéltábla elnökének. A törvényjavaslatban további újítás volt az élethossziglan kinevezett tagság bevezetése. Tisza 1883 elején még elvetette a kinevezhető tagok arányának rögzítését, a minisztertanács által augusztusban tárgyalt törvényjavaslatban azonban már szerepelt korlátozás: eszerint a reformot követően legfeljebb a tagság negyedrésze, a későbbiekben pedig harmada lehetett volna kinevezett tag. Tisza kezdetben elzárkózott a választott tagság minden formájától a horvát szábor addig is meglevő küldöttein kívül. A miniszterelnök 1883 augusztusában, a törvényjavaslatot Ferenc József elé előszentesítésre felterjesztő

²⁷ Iktatószám nélkül, lelőhely: MNL OL K 26, 1883-1004, 195. cs.

Az észrevételekről közvetve, Tisza válaszából tudunk. Tisza Kálmán felterjesztése I. Ferenc Józsefhez. H. n. [Bp.], 1883. szept. 27. 3131-1883-ME, lelőhely: MNL OL K 26, 1883-1004., 195. cs.

Az uralkodó legfontosabb kifogásait ismerteti (a közölt levéltári alapszám alapján feltételezhetően szintén Tisza válasza alapján) *Püski Levente: A liberális alkotmányosság és az 1885. évi főrendiházi reform*. In: *Történeti tanulmányok. I. A KLTE Történelmi Intézetének kiadványa*. Debrecen 1992. 67–79., 71.

felsőfolyamodványában annak a meggyőződésének adott hangot, hogy „általában minden felsőháznak gyengesége rejlik abban, ha választásra alapítatik”, és hosszabban taglalta, hogy a tagok választásának egyes módozatai miatt nem alkalmasak a bevezetésre.²⁸ Az angol felsőházba választott ír és skót peerek mintáját nem tekintette adaptálhatónak, mert „választótestület megalkotása, beosztása sok nehézséggel járna”. Azt az eljárást, hogy a második kamara tagjait vagyonos állampolgárok közül nagyobb kerületekben ugyanazon választók válasszák, mint akik kisebb választókerületekben a képviselőket, szintén elutasította. Indoklása a következő volt: „oly nagy tömege a választóknak kellene, hogy egy egyénre szavazzon, s oly nagy területről kellene hogy ezen szavazatok jöjjenek, hogy eltekintve is attól, hogy ily módon a felsőház nagyon könnyen elveszíthetné magyar állami jellegét, maga a célszerűség sem engedi meg ezen módozat elfogadását, mely mellett a választók legnagyobb része nem is lenne azon helyzetben, hogy a jelöltekről csak ismerettel is bírjon.” A választás azon formájáról, amelynél a felsőházi választójogot a képviselőválasztásnál alkalmazott cenzusnál magasabb cenzushoz kötnék (mint a korabeli belga törvényhozás esetében), azt tartotta, hogy „a szegények és a vagyonosok közti ellentét, ellenséges indulat élesztésére vezetne”. Ha a képviselőház választana bizonyos számú tagot saját kebeléből (mint Norvégiában), akkor „a képviselőházi többség meggyengítené magát”, a felsőház pedig csak „visszhangja lehetne a képviselőháznak”, vagy a választást a képviselőházi többség az ellenzék súlyának csökkentésére használná fel, ami szintén további zavarokat okozna a parlament működésében. Ha a képviselőház nem saját soraiból választaná meg a felsőházi tagokat, akkor „valószínűség szerint elsősorban a többséghez tartozó bukott képviselőkkel népesítené be a felsőházat”. Tisza a felsőházi mandátum hosszának kérdését is problematikusnak tartotta: időhöz kötött választás mellett elveszne a felsőházi tagok függetlensége, „a közvélemény szeszélyeitől” függnének, ha viszont élethossziglani lenne a választás, akkor „a választók időszerinti hajlamából eredt képviselőház” befolyásolná évtizedekre a felsőház irányát. A törvényhatóságok általi választást azért ellenezte, mert a megyéket nem politikai tényezőknek, hanem közigazgatási egységeknek tekintette. Ezen kívül úgy tartotta, hogy „aki a magyar állam fennállását akarja [...] [az] azt, hogy Magyarországon az államélet legfőbb nyilvánulásában, a törvényhozásban

²⁸ 2554-1883-ME (Fogalmazvány) és 2554-1883-ME, érk. 3132-1883-ME (Tisztázat). Lelőhelyük: MNL OL K 26, 1883-1004., 195. cs.

bármi legyen, mi rejtetten vagy nyíltan az egységes állam helyett az egyes részek szövetségét, a foederatiót jelzi, soha semmi szín alatt meg nem engedheti”. Különösen elítélte, hogy (mint azt Kossuth Lajos már 1868-tól szorgalmazta) a törvényhatóságok népességük arányában válasszanak tagokat a felsőházba, mert az „a törvényhatóság magyar fogalmával – mely szerint mind egyenlő joggal bír – teljesen ellenkeznék”. Foglalkozott azzal az elképzeléssel is, hogy a felsőház törvényhatóságok általi választása élenkítően hatna a megyei politikai életre. Tisza elismerte, hogy ha rövid időre szólna a mandátum és kötelező utasítással járna, akkor „bizonyos fokig felpezsdülne a politikai élet a megyékben”. Ennek azonban az lenne a hatása, hogy „elvonná a megyét attól, ami igazi feladata, a közigazgatás és társadalmi élet igényeinek teljesítésétől”. Az utasítást egyébként sem tartotta összeegyeztethetőnek a felsőházi tagoktól elvárt függetlenséggel és a parlamenti rendszerrel sem. Tisza szerint a törvényhatóságok által választott második kamara azt eredményezhetné, hogy a felsőház tagjai leszavazzák azt a kormányt, mely pedig a választókerületek választottai többségének (a képviselőházi kormánypártnak) bizalmát bírja, vagy fordítva, és „mindenik esetben lesz összeütközés, elkecsereedés politikai okokból a megye választó népessége és a megye között, mely azután az administratio és a közélet minden terén összeütközésre, rendellenességre” vezetne.²⁹ Tisza a törvényjavaslat országgyűlés elé terjesztett indoklásában a választás elutasításáról nem írt, de azt ott is kijelentette, hogy „a demokratikus elvek logikai keresztülvitelével feladatának megfelelni képes felsőházat szervezni [...] nálunk [...] megkísérteni sem szabad, mert ez annyit tenne, mint a magyar államnak, mint ilyenek egy biztosítékát elvetni és ellentétbe jönni a történelmi fejlemények és szerzett jogok iránti tisztelettel”.³⁰

A főrendiház reformjára vonatkozó törvényjavaslatot a képviselőház plénuma első ízben 1885. február 10. és március 4. között tárgyalta, a javaslat főrendiházi nyilvános tárgyalására március 23-tól 27-ig, majd a módosítások képviselőházi vitájára április 16-tól 23-ig került sor. A javaslat első képviselőházi tárgyalása során valamennyi ellenzéki pártalakulat a részben választott tagokból álló felsőház érdekében lépett fel. A Függetlenségi Párt (belső viták után) azt indítványozta, hogy a törvényhatóságok, a protestáns vallásfelekezetek és az örökös tagok főrendiházi képviselote is választás útján válósuljon meg. Ez utóbbi követelésnek,

²⁹ 2554-1883-ME, érk. 3132-1883-ME (Tisztázat). Lelőhelye: MNL OL K 26, 1883-1004., 195. cs.

³⁰ KI 1884-1887. I. Melléklet a 25. számhoz 140.

amely szerint a hercegek, grófok és bárók vagyoni cenzus nélkül „szabadon és titkos szavazással” meghatározott számú képviselőt választottak volna a felsőházba, a törvényjavaslattal elégedetlen főrendek együttműködésének megnyerése lehetett a célja.³¹ Az Antiszemita Párt soraiból felszólaló képviselők, így például br. Andreánszky Gábor ugyancsak a törvényhatóságok általi választás és az örökös jogon tag nemzetségek választás útján megvalósuló képvisellete mellett foglaltak állást.³² A Mérsékelt Ellenzék az általános vitában benyújtott határozati javaslatban az élethossziglan kinevezett tagok számának radikális leszállítása mellett a felsőház törvényhatósági bizottságok által választott tagokkal való kiegészítését indítványozta.³³ A törvényhatósági bizottságok általi választás ellentmondott a közigazgatás államosítására vonatkozó elképzelésnek, amit a párt több vezető tagja, például maga a határozati javaslatot beterjesztő Szilágyi Dezső is vallott. Szilágyi 1885-ben a választott tagok feladatának azt tekintette, hogy a felsőházat a nemzettel „közvetlen összeköttetésbe” hozzák, gr. Apponyi Albert viszont (valószínűleg a főrendek megnyerése végett) azt hangsúlyozta, hogy a választás folytán bekerülő tagok többsége politikai hagyományát tekintve az örökös tagokkal lenne rokonságban. Apponyi a választott tagokat választóik képviselőjének tekintette, ezzel szemben a kormánypárti felszólalók (például Hegedüs Sándor) azt hangsúlyozták, hogy a felsőházak nem képviselati, hanem meritokratikus jellegű intézmények. Apponyi úgy vélte, hogy a megyei választások csak akkor vezetnének partikularizmushoz, ha követutasítási és visszahívási joga lenne a törvényhatósági bizottságoknak. Egyes kormánypárti képviselők ezzel szemben kifogásolták, hogy választás esetén a felsőház összetétele (amennyiben nem tükrözné a nemzet többségének akaratát) nem lenne korrigálható a választott tagok mandátumának lejárta előtt. A képviselőházi vita során a Szabadelvű Párt leggyakrabban hangoztatott érve a választott tagok ellen és a főnemesség születési jogon alapuló tagsága mellett a magyar politikai nemzeti érdek védelme volt.

A főrendiházban gr. Andrássy Gyula, aki az intézmény egyik legbefolyásosabb politikusa volt, a törvényhatóságok által választott tagok bevezetése mellett

³¹ Az 1884-dik évi szeptember hó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. I–XVI. Szerk. P. Szathmáry Károly. (Az 1884-dik évi szeptember hó 27-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) H. n. [Bp.] 1884–1887. (a továbbiakban: KN 1884–1887.) IV. 1885. febr. 11. (69. ülés) 80–87.

³² KN 1884–1887. IV. 1885. febr. 17. (74. ülés) 196–197.

³³ KN 1884–1887. IV. 1885. febr. 10. (68. ülés) 72.

és a nagy számú élethossziglani tag kinevezése ellen foglalt állást. A más kérdésekben általában a szabadelvű párti kormányálláspontot támogató Andrassy azt követően is a törvényhatóságok által választott tagok behozatalát szorgalmazta, hogy ismertté vált a Tisza-kormány ezzel ellentétes reformterve. Hegedűs Lóránt szerint azért, hogy az általános választójog esetleges bevezetésének hatását a törvényhozásra a megyék képviselői és az érdekképviselet ellensúlyozza.³⁴ Ez távlati megfontolás lehetett, mert ekkor sem a kormány, sem az ellenzék nem tervezte a választójog kiterjesztését. Mindenesetre tükrözte azt a liberális (elitista) felfogást, hogy a politikai döntéshozatal ne függjön a gyorsan változó közvélekedéstől, illetve ne legyen kiszolgáltatva a „többség zsarnokságának”.³⁵

Andrassy-nak a főrendiházi reformra vonatkozó nézetei hasonlóságot mutattak a Mérsékelt Ellenzéknek 1885-ben a képviselőházi tárgyalás során elfoglalt álláspontjával, bár a gróf – a *Pesti Napló* értesülése szerint – a képviselőházi ellenzékkel ellentétben a választást nem a megyei bizottságokra kívánta bízni, hanem az erre a célra alakított választókerületekben közvetett választással akarta végrehajtatni.³⁶ A politikus elzárkózott attól, hogy együttműködjön a Mérsékelt Ellenzékkel, illetve főrendiházi elvbartaikkal. A törvényjavaslat főrendiházi bizottsági tárgyalása idején Tiszával folytatott megbeszélést, majd a bizottságban a kormány és a főrendiházi ellenzék álláspontja között közvetítő javaslatot terjesztett elő. Elállt a törvényhatóságok által választott tagokra vonatkozó követelésétől, de indítványozta a kinevezhető tagok számának leszállítását a harmadára (110–150 főről ötven főre), valamint az évente kinevezhető tagok számának korlátozását.³⁷ Andrassyt a megegyezés előmozdítására sarkallhatta, hogy ha a törvényjavaslatot a főrendiház leszavazza, az a képviselőházi ellenzéknek alapot ad arra, hogy a kormányt még erősebben támadja, ami pedig akár Tisza bukását is eredményezheti, sőt járulékos hatása lehet a konzervatív erők politikai súlyának növekedése is (hiszen a főrendiházi ellenzékiek jelentős része konzervatív főnemes volt). Tisza valószínűleg osztotta Andrassy Gyula aggodalmát, ezért fogadta el a törvényjavaslat bizottsági

³⁴ *Hegedűs Lóránt*: Két Andrassy és két Tisza. Bp. 1941. 195.

³⁵ A hatalomgyakorlás ezen liberális (elitista) felfogására lásd *Cieger András*: A politikus mint hivatás a 19. századi Magyarországon. Korall 11. (2010) 42. sz. 131–150., 144.

³⁶ [Cím nélkül]. *Pesti Napló*, 1885. február 17. (reggeli kiadás) 1.

³⁷ Br. Orczy Béla király személye körüli miniszter levelei Pápay Istvánnak, az uralkodó kabinettitrodája titkárnak. Bp., 1885. márc. 11., márc. 12., márc. 13. MNL OL Kabinettsarchiv. Geheimakten. Nachlass Pápay (a továbbiakban: I 34) Bécsi levéltárból kiszolgáltatott iratok., 2. d.

tárgyalása során az általa javasolt módosításokat. A miniszterelnöknek sikerült elérnie, hogy a módosított törvényjavaslatot Samassa József egri érsek és gr. Zichy Nándor is elfogadja. Zichy támogatása különösen fontos volt, mert addig a törvényjavaslattal szembeni ellenállás szervezésében kulcsszerepet játszott. Zichyt és társait az attól való félelem ösztönözhetette kompromisszumra, hogy a kormány, ha javaslatát leszavazzák, a főrendiház radikális átalakítását viszi majd keresztül. A főrendiházi bizottsági vitában a főrendek által saját tagjaik közül választott tagok gondolata került az előtérbe, ugyanis Zichyék támogatásának feltétele az volt, hogy a kimaradók közül egyszeri alkalommal ötven fő választására kerüljön sor.³⁸ Az intranzigens ellenzéki főrendek azt követelték, hogy a földadó cenzusnál az erdélyi főnemesekre külön szabályokat alkalmazzanak, a cenzus miatt kiesőknek legyen állandó létszámú és folyamatosan kiegészített választott képviselője a tagok között, és felléptek a törvényhatóságok által választott tagok mellett is. Utóbbi követelés jelezte a főrendiházi és a képviselőházi ellenzék kapcsolatát. Miután azonban a törvényhatóságok által választott tagok bevezetését a képviselőházi többség már előzőleg leszavazta, és valószínűleg azért is, mert a követelést a főrendek többsége sem támogatta, fő követeléssé nem ez, hanem a kimaradásra ítélt főnemesek sérelmének enyhítése vált. A tagok választásának állandósítását azonban nem sikerült elérniük, meg kellett elégedniük a kiesésre ítélt tagok közül ötven tag egyszeri választásával.³⁹ A főrendiházi bizottsági tárgyaláson résztvevő főispánok megosztottak voltak ezen választás kérdésében. Br. Majthényi László Hont megyei és Graefl József Szabolcs megyei főispán több társa nevében kijelentette, hogy a választásban nem akar részt venni. Gr. Degenfeld-Schonburg Lajos viszont tiltakozott a presszió ellen és kijelentette, hogy amíg tagja a főrendiháznak, a tagoknak minden jogával élni fog. A nógrádi főispán egyébként gr. Desseffy Aurél veje volt, örökös jogon a főrendiház tagja maradt a reform után is, azonban 1886-ban szabadelvű párti programmal országgyűlési képviselővé választották. Amikor a törvényjavaslatot tárgyaló hármass bizottságban szavazásra került sor, a főispánok

³⁸ Emellett elérték, hogy az izraelita felekezet hivatalos képviselője törölni kerüljön a törvényjavaslat szövegéből, a címzetes püspökök közül a két felszentelt episzópusz (a nándorfehérvári és a tininini) megőrizhesse tagságát, valamint a főrendiház jogköre tekintetében a status quo fenntartását.

³⁹ A főrendiház plénuma 1885. március 23-tól március 27-ig, négy ülésnapon vitatta meg a törvényjavaslatot. A törvényjavaslat főrendiház által módosított szövegét közli: Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [! 27-ére] hirdetett országgyűlés főrendi házának irományai. I–VII. (Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [! 27-ére] hirdetett országgyűlés nyomtatványai) H. n. [Bp.] 1884–1887. FI 1884–1887. (a továbbiakban: FI 1884–1887.) V. 170. sz. 366–370.

gr. Cziráky Béla Fejér megyei főispán kivételével végül mind arra szavaztak, hogy minden addigi tag legyen választó és választható.⁴⁰ A bizottsági tárgyalás későbbi szakaszában, a részletes vita során a főispánok fellépése szerepet játszott abban, hogy nem került sor a választott tagok kérdésének (a kormány érdekével ellentétes) újratárgyalására.⁴¹

Tiszának a Szabadelvű Párt a törvényjavaslat főrendiházi módosításaival elégedetlen tagjainak többségét sikerült leszerelnie azzal, hogy a javaslat meg nem szavazása esetére kilátásba helyezte lemondását. A módosítások képviselőházi tárgyalása előtt tartott pártértekezleten a több mint 230 képviselőből csak egy mintegy harminc fős liberális töredék tartott ki a módosítások elvetése mellett.⁴² A képviselőházi nyilvános vitában ezek többsége is néma maradt. Az ötven tag egyszeri választása ellen pedig még az ellenzék soraiból sem szólalt fel képviselő. Tisza a módosított törvényjavaslat elfogadását kérő felszólalásában ismét kitért a választott tagok kérdésére, a korábbi érvek mellett most azzal is indokolta a rendszeres választás elutasítását, hogy nem akarja, hogy a felsőház a képviselőházat túlszárnyaló befolyást nyerjen.⁴³

Az 1885. évi VII. tc. (a főrendiház szervezetének módosításáról) eredményeképpen a magyar országgyűlés második kamarája megőrizte arisztokratikus alapvonásait. A törvény az örökletes főrendiházi joggal rendelkező főnemes családok tagjai számára a tagsági jog gyakorlását 3000 forint földadó-cenzus teljesítéséhez, továbbá a más állam törvényhozásában is tagságra jogosultak esetében egész életre szóló optáláshoz kötötte, ennek ellenére továbbra is az örökös jogon tagok képeztek a tagság legnépesebb csoportját. Az Erdélyben annak Magyarországgal történt egyesítése előtt a magyar királytól grófi vagy bárói címet nyert családok (és kimondatlanul a horvátországi, illetve csak Horvát-Szlavón- és Dalmátországban birtokos főnemesek) a szűkebb magyarországi arisztokratákkal megegyező feltételek mellett és jogkörrel gyakorolhatták tagsági jogukat. A törvény a jövőre nézve az új örökös tagok esetében a jog elnyeréséhez a vagyoni cenzus teljesítésén kívül a magyar állampolgárságot is előírta. Ha az új örökös tagok nem leszármazásuknál fogva voltak magyar állampolgárok, akkor a főrendiházi tagság jogával való

⁴⁰ Br. Orczy Béla levele Pápay Istvánnak. Bp., 1885. márc. 15. MNL OL I 34, 2. d.

⁴¹ Br. Orczy Béla levele Pápay Istvánnak. Bp., 1885. márc. 14. MNL OL I 34, 2. d.

⁴² [Cím nélkül]. Egyetértés, 1885. március 26. 1.; A kormánypártból. Pesti Napló, 1885. április 15. (esti kiadás) 1.; A Szabadelvű Párt értekezlete. Nemzet, 1885. április 15. (reggeli kiadás) 1.

⁴³ KN 1884–1887. VI. 1885. ápr. 22. (108. ülés) 17.

felruházás a törvényhozás útján történhetett. Az örökös tagok közül az uralkodóház teljeskorú főhercegeire a fenti megszorítások nem vonatkoztak. Megszűnt a főispánok és a pápa által felszentelt két püspök kivételével a római katolikus címzetes püspökök tagsága. Tagsági jogot kaptak a protestáns felekezetek vezetői (a református felekezet három hivatalát legrégebb óta betöltő püspöke és két gondnoka, az evangélikus felekezet legrégebb óta hivatalban levő három püspöke, illetve egyetemes főfelügyelője és további két, hivatalát legrégebben betöltő kerületi felügyelője, továbbá az unitárius egyház rangidős elöljárója). Az izraelita felekezet vezető tagjának ex officio tagsága azonban (Tisza miniszterelnök és a főrendek között a törvényjavaslat egyéb pontjainak megszavazását biztosítani hivatott megállapodás következtében) kimaradt a törvényből. A tagok közé kerültek a legfelső bírói fórumok vezetői (a Királyi Kúria elnöke, másodelnöke és a budapesti királyi ítélőtábla elnöke),⁴⁴ valamint az uralkodó által élethossziglani tagságban részesített személyek, akik közül 1885-ben harminc, a továbbiakban az ötven tag eléréséig évente legfeljebb öt személy kerülhetett kinevezésre. A tagsági joguk gyakorlásától eleső tagok közül a főrendiház által egyszeri alkalommal, a reform életbe lépése előtt választott ötven fő részvételi és szavazati jogát élete végéig megőrizhette.

A tagságát élethossziglan megőrző ötven főrend megválasztása

Az 1885. évi VII. tc. 25. §-a kimondta, hogy az ötven tag megválasztása „egy a főrendiház által eleve kitűzendő napon és az általa megállapítandó mód szerint egyszer s mindenkorra fog eszközöltetni.” A főrendiház reformjával kapcsolatos intézkedések előkészítésére és végrehajtására a tagok közül választott ún. 21-es bizottság 1885 májusának elején „beható vita után kimondotta, hogy ezen választást titkos szavazás útján viszonylagos többséggel véleményezi megejtendőnek”.⁴⁵ A választásra a főrendiház május 15-i ülésén került sor. A választás előtt br. Prónay Dezső felvetette a kérdést, hogy ha a megválasztottak valamelyike nem fogadná el a reá eső választást, a kiegészítés új választással fog-e történni,

⁴⁴ Az 1896. évi XXVI. tc. értelmében a főrendiház tagja lett a közigazgatási bíróság a kormány előterjesztésére a király által kinevezett elnöke és másodelnöke is.

⁴⁵ A főrendiház által kiküldött 21 tagú bizottság jegyzőkönyve. 1885. máj. 3., máj. 5. MNL OL K 587 Főrendiház által kiküldött bizottságok jegyzőkönyvei, 1. cs. A főrendiház által kiküldött 21 tagú bizottság jegyzőkönyve. 1885. máj. 3., máj. 5.

vagy a választást elutasító helyébe a következő legtöbb szavazatot nyert tag lép. A főrendiház br. Sennyey Pál elnök állásfoglalását támogatva az utóbbi eljárás mellett határozott, majd megválasztotta az ötven tagot.⁴⁶

A választásnál alapvető szerepet játszott a politikai szimpátia. A sajtó beszámolt arról, hogy a választást a kormány és főrendek közötti, illetve a főrendiházi tagok egymással való egyeztetése előzte meg. A közjogi ellenzéki *Egyetértés* a választás napján arról adott hírt, hogy két nappal korábban a főrendek „bizalmas értekezleten” tanácskoztak, és egy, a főrendiház „több vezérlő egyéniségét” magába foglaló „albizottság” megállapított egy névsort, amit másnap a főrendek értekezlete elé terjesztettek. A főrendek a fontos témák plenáris ülésen való tárgyalása, vagy bizottsági választások előtt máskor is tartottak előzetes értekezleteket a különböző álláspontok, vélemények megismerésére és összehangolására. Az előzetes értekezletekről, azok nem hivatalos és időnként bizalmas jellege miatt (a főrendek nézeteltéréseiket nem szívesen tárták a nyilvánosság elé) kevés és általában csak közvetett ismeret áll rendelkezésünkre. Az *Egyetértés* híradása alapján tudjuk, hogy a május 14-i értekezleten a főrendek „nagy számban” jelentek meg, továbbá hogy a tanácskozáson ’Sennyey főrendiházi elnök elnökölt (a sajtó azonban nem közölte egyetlen más jelenlévő főrend nevét sem). Az értekezlet elé terjesztett névsor, mint a kormánypárti *Nemzet* a választásról beszámoló egyik cikkéből kiderül, nem pusztán az albizottság munkája, hanem „a főrendiház vezető tényezői” és a kormány közötti egyeztetés eredménye volt.⁴⁷ Az *Egyetértés* beszámolója szerint a névsor összeállítói azzal a kommentárral nyújtották be, hogy nem voltak tekintettel a pártkülönbségre, azon voltak, hogy a különben kimaradó családok lehetőleg képviselve legyenek, és hogy az erdélyi arisztokrácia minél több tagját vigyék be a főrendiházba. Az értekezleten élénk vita alakult ki az erdélyi mágnások „képviselétére” nézve. Egyes erdélyi mágnások azt hangoztatták, hogy a „kormánypárt kizárólag pártszempontból indult ki az erdélyi mágnások kijelölése körül”. Felzúdulást okozott, hogy az erdélyi tagok közül jelöltek között három főispán (ti. három erdélyi főnemes főispán), két főispánságra kiszemelt személy, továbbá két állami hivatalnok és néhány olyan mágnás is volt, aki addig

⁴⁶ Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [! 27-ére] hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I–III. Szerk. Maszák Hugó. (Az 1884-dik évi szeptember hó 25-ére [! 27-ére] hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1885–1887. (a továbbiakban: FN 1884–1887.) I. 1885. máj. 15. (41. ülés) 299–300.

⁴⁷ A főrendiház mai üléséhez. Bp., máj. 15. *Nemzet*, 1885. május 16. (reggeli kiadás) 1.

„nemigen vett részt a főrendiház munkájában”. Azt is kifogásolták, hogy a választásra kiszemeltek között vannak olyanok, „akik inkább a kinevezésre tartanak igényt, de a kormány azokat a helyeket olyanoknak tartja fenn, akiket szeretne bejuttatni, de nincs reménye rá, hogy ez a választás útján történjen”. Felvetődött, hogy több erdélyi családra nem voltak tekintettel, így a Lázár családból egy személyt sem javasoltak.⁴⁸ A címzetes püspököknek a listán való szerepeltetését az a kifogás érte, hogy a törvény szerint két címzetes püspök úgyis tag marad. Miután a főrendek mintegy egy órán át tartó értekezleten nem jutottak megállapodásra, „az elnök kijelentette, hogy a névsor nem kötelező, s a holnapi választásnál ki-kitetszése szerint változtathat rajta”.⁴⁹ A tagságukat élethossziglan megőrző főrendek megválasztása tehát a főrendiházban máskor, például a bizottságok esetében is alkalmazott módon, vagyis úgy történt, hogy a nyilvános ülésen előre összeállított névsoron jelölték be a főrendek, hogy támogatják-e vagy sem az adott jelöltet (illetve a jegyzéket egyéni jelöltjeikkel kiegészíthették). A mostani választás annyiban tért el a szokásostól, hogy végül nem egy, hanem két eltérő névjegyzék került szavazás alá, továbbá, hogy rendkívül sok volt az „egyéni jelölt”.

A *Nemzet* már a választás napján megjelent esti számában tudósított a főrendiházi ülésről, bár eredményt még nem közölhetett: a 11 órakor elkezdődő ülés csak délután negyed négykor fejeződött be.⁵⁰ Talán ezt a tényt is igyekezett elensúlyozni az élénk stílusú leírással: „Megteltt a nagyterem majdnem egészen, de távolról sem voltak annyian, mint a legutóbbi két »nagy« szavazás alkalmával [...] Ma a főpapok sem voltak olyan nagy számmal, mint akkor. [...] A főrendek mindinkább szaporodó tömege pedig járt föl és alá, nyüzsgött, suttogott, beszélgetett, tárgyalt a kézzel kézre járó jelöltek névsorán, de távolról sem azzal a zajjal, erőlködéssel, mint a múltkori szavazásoknál. Ma bizonyos búskomorság uralkodott a főrendeken, mintha elsíratnák azokat titokban, akik ebben a teremben utoljára hozzák a törvényt.” A szavazatok összeszámolását a jegyzők fél 12-kor kezdték és ¾ 3-kor még nem voltak készen vele. „A közönség időközben mind egy szálig elpárolgott, a terem lassankin[t] átfüledt, a kívülről jövő füst

⁴⁸ A Lázár főnemesi nemzetség tagjai 1885-ig nem kaptak meghívást a főrendiházba. 1885 februárjában gr. Lázár Imre és Jenő eredménytelenül folyamodott regálisért. A főrendiházban örökletes tagsági jogosultsággal rendelkező családokat becikkelyező 1886. évi VIII. tc. a gr. Lázár családot is felsorolta, de 1918-ig egy családtagot sem találtunk a főrendiház tagjai között.

⁴⁹ [Cím nélkül]. Egyetértés, 1885. május 15. 1.

⁵⁰ FN 1884–1887. I. 1885. máj. 15. (41. ülés) 299–300.

lila színűvé tette a levegőt, s a megválasztásukat reménylők közül is mind többen kezdtek lemondani az egész dicsőségről, hogy azonnal tudhassák meg az eredményt.”⁵¹ Az *Egyetértés* másnapi száma szerint a „választási aktus nem volt valami nagyon mozgalmas, sokkal csendesebben ment végbe, mint várni lehetett. A főrendek feltűnően nagy számmal gyűltek össze, s az ülés megkezdése előtt az előcsarnokban meg a teremben alakult csoportok élénk társalgás közben folytatták a kapacitálás nehéz munkáját. Hanem aztán vége volt minden mozgalomnak.” Az újság megjegyezte, hogy szavazásnál, ami „alig pár percig” tartott, két névsor szerepelt. A „többségé” került elfogadásra egy változtatással, ugyanis ifj. gr. Esterházy Mihály helyett hg. Odescalchi Artúr-t választották meg. A *Nemzet* tudni vélte, hogy Esterházy „nemsokára várhatóan census alapján tag lesz”, ezért választották meg helyébe Odescalchit.⁵² Az újság azt írta, hogy „a főrendiház vezető tényezői és a kormány közt eleve megállapított névsor” került elfogadásra.

A *Nemzet* értesülése szerint a szavazásra bocsátott másik névsorból, amely még harminc szavazatot sem kapott, hiányoztak a főispánok, a címzetes püspökök és „összességében 21 név volt másikkal helyettesítve.”⁵³ Az *Egyetértés* közzétette a „kisebbség” által támogatott névjegyzéket, ezen a listán azonban nem 21, hanem csak 19 olyan főrendet találunk,⁵⁴ akinek a neve a többség által támogatott névjegyzékről hiányzik. Ráadásul tartalmaz egy-egy főispánt (gr. Bethlen Gábor) és címzetes püspököt (Rónay Jácint) is.⁵⁵ Akár a *Nemzet*, akár az *Egyetértés*

⁵¹ A választó főrendiház. *Nemzet*, 1885. május 15. (esti kiadás) 3. Az előző két főrendiházi tárgy, amelyben „nagy szavazás” volt az izraelita-keresztény polgári házassági törvényjavaslat 1883 végén és 1884 elején történt kétszeri leszavazása és a főrendiházi reformtörvény-javaslat általános tárgyalására során az ellenzéki indítvány elvetésével záruló szavazás volt. Az előbbi két szavazáson 214, majd 255, az utóbbin 315 főrend vett részt, miközben az igazolt tagok létszáma ekkor meghaladta a hétszázat. Az 1881-dik évi szeptember [hó] 24-ére hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I–II. Szerk. Maszák Hugó. (Az 1881-dik évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1883–1884. II. 1883. dec. 11. (90. ülés) 84–85.; 1884. jan. 10. (92. ülés) 117–119.; FN 1884–1887. I. 1885. márc. 24. (27. ülés) 194–196.

⁵² Esterházy 1885 decemberétől gyakorolta örökös tagsági jogát a főrendiházban FN 1884–1887. II. 1885. dec. 1. ([az 1885. évi VII. tc. alapján szervezett főrendiház megalakulásától számított] 8. ülés) 23.

⁵³ A főrendiház mai üléséhez. Bp., máj. 15. *Nemzet*, 1885. május 16. (reggeli kiadás) 1.

⁵⁴ Odescalchival együtt.

⁵⁵ Hg. Odescalchi Artúr, gr. Berchtold Artúr, gr. Czebrián László, gr. Keglevich Gábor, gr. Szapáry Péter, gr. Teleki Domokos, gr. Teleki Ede, gr. Török József, br. Apór Gábor, br. Balassa István, br. Bornemisza Tivadar, br. Fiáth Pál, br. Jósika Andor, br. Liphay Béla, br. Orczy Elek, br. Perényi Péter, br. Podmaniczky Frigyes, br. Simonyi Lajos, br. Vay Dénes. [Cím nélkül]. *Egyetértés*, 1885. május 16. 1.

ertesülése volt pontos, biztos, hogy az elfogadott és az elvetett névsor között jelentős volt az átfedés. A leszavazott névsor mellett, hogy mintegy harminc személy esetében megegyezett a másik listával, további néhány esetben ugyanazon főnemesi nemzetségből más családtagot ajánlott megválasztásra, mint a többséget nyert lista. Ez utóbbi famíliák közül az Apor és a Fiáth bárói családból 1885-ben a 3000 forint földadó cenzust egy családtag sem, a gr. Vay családból egy, a br. Jósika családból kettő leszármazott is teljesítette.⁵⁶ Mindkét névjegyzéken szerepelt néhány indigena (törvényhozás útján honosított külföldi eredetű családból származó) főnemes is (br. Berchtold Artúr, gr. Czebrián László, hg. Odescalchi Artúr). A többséget nem nyert névsorban szereplők közül négy személyt 1885 őszén az örökös tagok sorában találjuk (br. Balassa István, br. Czebrián László, br. Jósika Andor, gr. Keglevich Gábor), ők tehát végül mégis teljesíteni tudták a cenzust. Br. Simonyi Lajos pedig kinevezett tagként maradt bent a főrendiházban.⁵⁷ A többség támogatását el nem nyert listán voltak ellenzéki politikusok (például br. Liphay Béla), de szabadelvű pártiak is (például gr. Keglevich Gábor, gr. Teleki Domokos, br. Perényi Péter, br. Podmaniczky Frigyes). Utóbbiak felvétele a jelöltek közé a kormányt támogató főrendek megnyerését szolgálhatta, miközben a Szabadelvű Párt főrendiházi támogatóinak száma megválasztásukkal ténylegesen (egyelőre) nem nőtt volna, hiszen aktuálisan Perényi, Podmaniczky és Teleki is képviselő volt.

Az *Egyetértés* beszámolója szerint a szavazatok összeszámlálása azért vett csaknem két órát igénybe, mert „a névsorokon igen sok változtatást tettek”.⁵⁸ A *Nemzet* is megemlítette, hogy sok volt „az egyes elágazó szavazat”, és volt olyan szavazat is, amelyen egyik névsorból sem szerepelt egy név sem. Összességében mintegy kétszáz [!] névre adtak le szavazatot,⁵⁹ vagyis a reform végrehajtása során kiesésre ítélt több mint négyszáz személy csaknem fele kapott legalább egy voksot. A szavazáson több mint 144 főrend vett részt.⁶⁰ A megválasztottak közül a legkevesebb, 72 szavazatot Odescalchi kapta, aminek az lehetett az oka, hogy

⁵⁶ A gr. Vayok bárói rangú rokonai közül azonban kettő földadója elérte a 3000 forintot.

⁵⁷ FI 1884–1887. I. 170. sz. 9–13., 178. sz. 93.

⁵⁸ [Cím nélkül]. *Egyetértés*, 1885. május 16. 1.

⁵⁹ A főrendiház mai üléséhez. Bp., máj. 15. *Nemzet*, 1885. május 16. (reggeli kiadás) 1.

⁶⁰ A legtöbb, 144 szavazatot gr. Mikes Miklós és br. Mesznil Viktor kapta, de a szavazók ennél biztosan többen voltak, mert volt olyan, aki az előzetesen összeállított listákon szereplő egyetlen főrendre sem, így Mikesre és Mesznilre sem voksolt.

pótlólag került fel a neve arra a listára, amelyet a többség támogatott (a kisebbségben maradt névjegyéken már eleve szerepelt), de szerepet játszhattak ellenzéki politikai nézetei és excentrikus személyisége is. Az ötven élethossziglani tagságra megválasztott személy közül negyvenheten több mint száz szavazatot kaptak (közülük 27-re 130–144 társa szavazott).⁶¹

Az *Egyetértés* névtelenségbe burkolózó munkatársa a választást úgy kommentálta, hogy „egyik névsor sem volt jobb a másiknál”, és (némi arisztokráciaellenes élel) a választás csekély jelentőségét hangsúlyozta: „Egyébiránt, hogy mit jelent, mennyit ér, a közügyek folyamatában minő súllyal bír a választás, mely tegnap végbement: ezt semmi se magyarázza meg jobban, mint az a tökéletes közönség [közönyösség] és fel nem vevés, mellyel a nagyközönség és a sajtó e választás elé nézett. A kormányt, a kaszinót s néhány főúri családot kivéve nem volt ez országban társaskör vagy lapszerkesztőség vagy társas összejövetel, mely egy percig is törődött volna azzal, hogy kikre esik s kikre nem esik a választás. Egy lófuttatás, egy távgyaloglási verseny, egy balatoni regatta, egy premier az operában nagyobb országos figyelmet költ, mint az, hogy főrendek körében kimből áll az az ötven férfiú, akikkel a törvényhozók száma megszorodott.” A cikk szerint a közönynek oka volt a kormány és a főrendek eljárása is, hogy „az egész ügyet elvonták a nyilvánosság elől. Egyetlen formaszzerű, de zártkörű értekezlet előzte meg az egészet. Elvégezték, kicsinálták, megállapították suttymba, cigarett mellett, néhány szép és előkelő delnőnek is közbeszólásával.”⁶²

A megválasztottak alapvetően a születési jogon tagok közül kerültek ki (a félszázból 41-en), de több hivatalban levő főispán is volt köztük, így a főispáni kar nesztorai, Kubicza Pál (1816–1893)⁶³ és Szmrecsányi Dárus (1816–1888), valamint a születési jogon is tag hg. Esterházy Pál (1843–1898), gr. Batthyány Lajos (1860–1951), br. Bánffy Dezső (1843–1911), gr. Bethlen András (1847–1898), gr. Bethlen Gábor (1832–1897) főispánok, valamint két címzetes püspök is megtalálható volt sorukban: Majer István (1813–1893) stagnii és Rónay Jácint (1814–1889) skodari püspök. Megállapítható tehát, hogy a főrendiház 1885 májusában

⁶¹ A megválasztottak névsorát a szavazatok számával együtt közölte a főrendiházi napló. FN 1884–1887. I. 1885. máj. 15. (41. ülés) 300.

⁶² A főrendi választás. *Egyetértés*, 1885. május 17. 1.

⁶³ Kubicza 1867-től 1885-ig Trencsén megye főispánjaként volt főrendiházi tag. Az életpályáját ismertető életrajz tévesen a főrendiház örökös tagjaként említi. Lásd Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja. Szerk. Pálmány Béla. Bp. 2002. 485.

(ha csak jelképes számban is), valamennyi az átalakításkor kieső tagsági csoportból részesített élethosszigan tagsági jogban személyeket.

A választásnál a kormány által (támogatói szavazata útján) érvényesített egyik szempont az volt, hogy a főrendiházban korábban aktív, de a reform során kieső személyek ne kényszerüljenek a ház elhagyására (függetlenül attól, hogy a családból mások teljesítették-e a cenzust). Tisza Kálmán miniszterelnöknek a reformtörvény-javaslat végső, az országgyűlés által elfogadott szövegét az uralkodóhoz szentesítésre felterjesztő felségfolyamodványában azzal indokolta a választott tagokra vonatkozó szakasz elfogadását, hogy „[e]zen § intézkedése némileg ellenkezik ugyan azon alapelvekkel, melyekre a kormány a főrendiházi reformot fektette, s melyek a választásra alapított tagságot egészen kizárni kívánták; minthogy azonban a tárgyban levő intézkedés csak átmeneti, s ily módon a főrendiháznak kiegészítése csakis egyetlenegyszer fog történni; minthogy továbbá ezen úton úgyszólván csak azon elemek [!] fognak a főrendiházba bejutni, melyekre a kormány is javaslatának eredeti, most már egészen elejtett 24. §-ában súlyt helyezett: a kormány a reform foganatosíthatása érdekében ezen módosításhoz is hozzájárult s azt maga részéről elfogadta.”⁶⁴ A Tisza által említett 24. §. így hangzott: „Az élethosszigan tagságra való kinevezéseknél a felsőház első alakulásakor figyelem fordítandó azokra, kik a főrendiházban bírt jogukat jelen törvény által elveszítik, ha az utolsó három év alatt a főrendiház üléseiben rendesen részt vettek.”⁶⁵ Tisza állításával ellentétben a választásnál ez csak az egyik szempont volt. A választott tagoknak mindössze ötöde szólalt fel a főrendiház nyilvános ülésein 1885 májusáig.⁶⁶

Nagy számban voltak a választott tagok között erdélyi főnemesek. Az ötven tag több mint negyede körükből került ki. Erdélyi származású arisztokrata volt br. Apor Károly (1815–1885), br. Bánffy Dezső (1843–1911), gr. Béli Ákos (1846–1932), gr. Bethlen András (1847–1898) és Gábor (1837–1897), id. br. Bornemisza Károly (1840–1911), ifj. br. Huszár Károly (1859–1912), br. Jósika Samu (1848–1923), gr. Kálnoky Dénes (1811–1888), br. Kemény Kálmán (1838–1918), gr. Kuun Géza (1838–1905), gr. Mikes Miklós (1814–1893), br. Szentkereszty Ferenc (1846–1891) és gr. Wass Albert (1819–1911).

⁶⁴ 1885. ápr. 24. (Fogalmazvány) 1885-1360-ME, lelőhelye: MNL OL K 26, 1885-II-392., 218. cs.

⁶⁵ KI 1884–1887. I. 25. sz. Törvényjavaslat a főrendiháznak mint felsőháznak szervezéséről. (1884. okt. 20., beadja Tisza Kálmán miniszterelnök) 139.

⁶⁶ Az 1865. december – 1885. szeptember közötti főrendiházi ülések naplóköteteinek névmutatói alapján.

Az erdélyi választott tagok nagy számának okát abban látjuk, hogy a választás során átlagosan alacsonyabb jövedelmű birtokaik miatt az erdélyi birtokosok közül arányaiban kevesebben tudták teljesíteni a földadócenzust, mint szűkebb magyarországi társaik közül.

Szintén jelképes kompenzáció lehetett néhány indigena eredetű nemzetség leszármazottjának megválasztása. Az 1885. VII. tc. 2. §-a azon tilalma, hogy a magyar főrendiházban tagságra jogosult családok tagjai egyidejűleg más állam törvényhozásának is tagjai legyenek leginkább a honosított főnemességet érintette. A választott tagok közül gr. Dezasse Emil (1834–1903), br. Mesznil Viktor (1814–1893), hg. Odescalchi Artúr (1836–1925), br. Ottenfels-Gschwind Zsigmond (1825–1898), örgr. Pallavicini Ede (1845–1914) származott honosított főnemesei családból. Valószínűleg közjogi megfontolásból, a magyarországi és a horvátországi főnemesség egységes voltának kifejezéséért került a választott tagok közé három horvátországi, illetve ott birtokos arisztokrata, ifj. gr. Erdődy István (1848–1922), gr. Pejacsevich Márk (1818–1890) és br. Ottenfels-Gschwind Zsigmond. Voltak olyanok, akiket feltehetően főrendiházon kívüli közéleti, politikai vagy tudományos tevékenységük elismeréseként is választottak taggá, például Rónay Jácint, br. Fejérváry Géza (1833–1914), br. Eötvös Loránd (1848–1919). Szerepet játszhattak a felmenők érdemei is. A választott tagok között találjuk gr. Batthyány Lajos miniszterelnök fiát, Batthyány Elemért (1847–1932) és unokáját, Batthyány Lajost (utóbbi ugyanakkor id. gr. Andrássy Gyula veje is volt), br. Eötvös József író, vallás- és közoktatásügyi miniszter Loránd fiát, valamint br. Vay Miklós koronaőr, főrendiházi alelnök Miklós (1828–1886) fiát. Természetesen a fenti (feltételezett) kategóriák keresztezték is egymást, például br. Mesznil Viktor nemcsak indigena főnemes, hanem 1885 előtt a főrendiházban aktív tag is volt; br. Bánffy Dezső, gr. Bethlen András, gr. Bethlen Gábor nemcsak a cenzus teljesítésére nem képes erdélyi főúr, hanem főispán is; gr. Batthyány Lajos nemcsak az azonos nevű miniszterelnök leszármazottja, hanem főispán; br. Eötvös Loránd nemcsak a nagynevű író és politikus tudósként elismert fia volt, hanem 1885 után a vásárosnaményi Eötvös főnemesei nemzetség egyetlen leszármazottja a tagok között. A többféle szempont egyidejű érvényesülésével és egyes nemzetségek (például a Zichy) kiterjedt voltával magyarázzuk, hogy voltak olyan főnemesei nemzetségek, amelyekből több családtag is bekerült a választott tagok közé (gr. Batthyány, gr. Bethlen, gr. és br. Nyáry, br. Vay, gr. Zichy: két-két családtag, gr. és br. Pongrácz: három családtag).

A választásnál további szempont lehetett, hogy tekintélyes főnemesi családok fiatalabb, már teljeskorú, de a 3000 forint földadó cenzus teljesítésére (még) nem képes leszármazottainak lehetősége legyen a főrendiházi tagságra. Ifj. gr. Erdődy István, hg. Esterházy Pál (1843–1898), ifj. gr. Huszár Károly (1859–1912), ifj. gr. Széchényi Imre (1858–1905), gr. Zichy Antal (1859–1921) sorolható a fiatalabb választott tagok csoportjába. A fiatal(abb) mágnások számának növelése nemcsak a főrendiháztól elvárt politikai nevelési funkció,⁶⁷ hanem az intézmény a korábbinál várhatóan magasabb átlagéletkora miatt is jelentőséggel bírhatott.⁶⁸ Ám ha érvényesült is a fiatalítási szempont, nem volt alapvetően meghatározó: az ötven választott tag között csak tizenöt volt negyven év alatti. Közülük mindössze négyen voltak harminc év alattiak, igaz ez utóbbi korosztálynál a teljeskorúság 24 éves korhatárából következően, az 1884–1885. évi fokozott mértékű meghívó-kérés ellenére is, szűkebb volt a bázis, mint a többi életkori dekadnál. Tizenegy főrend megválasztásakor életének a harmincas, 15 főrend a negyvenes, hat az ötvenes, hét a hatvanas, nyolc pedig a hetvenes éveiben járt. A választott tagok derékhadja tehát a főrendiház reformja során középkorú vagy annál idősebb nemzedékből került ki. A megválasztásukkor még negyven év alatti tagok fele már átvette a szülői örökséget, de az nem volt elég a cenzus teljesítéséhez, a többiek többnyire örökös tagsági jogukat a reform után is gyakorló apák egyetlen vagy legidősebb fiai voltak. Kivételt ez alól csak ifj. br. Huszár Károly (1859–1912) és gr. Festetics Vilmos (1848–1931) képezett. Huszár Károly azonos nevű apja (1825–1895) 1884 őszén a főrendiház meghívott tagja volt, de a Szabadelvű Párt képviselője lévén nem jelent meg, a reform során bevezetett földadócenzust pedig nem tudta teljesíteni. Festetics az örökös tagsági jogát 1885 őszén is gyakorló gr. Festetics Dénes (1813–1891) (1885-ben a dégi ág seniora) fiatalabb fia volt. Apja elhunytát követően bátyja, Festetics Kálmán (1847–1928) gyakorolta

⁶⁷ Vö. *Pesti Sándor*: Az újkori magyar parlament. (Osiris tankönyvek. Doktori mestermunkák) Bp. 2002. 59.

⁶⁸ Lásd pl. a Pesti Napló azon fejtegetését, hogy a választott tagok halála után „csupa vén ember fog a padokban ülni”, ugyanis 3000 forint földadót rendszerint „csak az öreg urak fizetnek”. [Cím nélkül]. Pesti Napló, 1885. március 25. (reggeli kiadás) 1. (vezércikk)

Az előrejelzés helyességét mutatja, hogy a főrendiházra Mikszáth Kálmán 1887-ben „a temető előszobája”, Ady Endre 1902-ben a „múmiák háza” metaforát használta. *Mikszáth Kálmán*: A Podmaniczky könyve. [1887]. In: *Mikszáth Kálmán*: Cikkek és karcolatok. S. a. r. Rejtő István et al. (Mikszáth Kálmán összes művei 74.) Bp. 1962. XIV. 16–18.; *Ady Endre*: A hétről. In: Ady Endre összes prózai műve. 2. Újságcikkek, tanulmányok. <http://mek.oszk.hu/00500/00583>, letöltés 2016. okt. 27. (A cikk eredeti megjelenése: Nagyváradi Napló, 1902. május 11.)

a családból az örökös tagsági jogot (1895-től). A választott tagság élethossziglan szólt, míg az örökletes jog gyakorlásában birtokcsökkenés esetén a cenzus nem teljesítése következtében szünetelés következett be. Ennek ellenére hg. Esterházy Pál apja, hg. Esterházy Miklós elhunytát követően 1894-ben az évente több mint 300 000 forint föld- és házadót adózó hitbizomány birtokosaként örökös tagsági joga elismerését kérte, ami meg is történt.⁶⁹ A többes tagsági jogosultság egyébként ritka volt a választott tagok között. Br. Bánffy Dezső, miután 1899-ben visszatért a képviselőházból, mint református főgondnok és mint főudvarmester is tagsági joggal rendelkezett, gr. Batthyány Lajost 1892–1896 között fiumei kormányzóként is hely illette a főrendiházban, br. Kemény Kálmán pedig 1912-től ugyancsak református főgondnokként is tag volt. A fiatal választott tagokhoz visszatérve megállapítható, hogy többen közülük már 1885-re saját jogon kiérdemelték a főrendiházi tagsággal való „jutalmazást”. Br. Batthyány Lajos 1883-tól Győr megyei és városi főispánként nagy buzgalommal végezte a helyi (elsősorban a városi) „hanyagságok és visszaélések kiirtását”. „Erélye, tapintatos viselkedése, buzgalma” „magára vonta a kormány figyelmét” és hozzájárult kilenc évvel későbbi fiumei kormányzóvá kinevezéséhez.⁷⁰ A Tisza-kormány gr. Bethlen Andrásnak 1882-től Brassó megyében végzett főispáni tevékenységével való elégedettségét jelezte, hogy 1886-ban Szeben megye főispánságát is rá bízták.⁷¹ Bethlen a Szapáry-kormány alatt még magasabbra emelkedett, földművelésügyi miniszter lett. Br. Eötvös Loránd 1871-ben (23 évesen) egyetemi magántanár, a következő évtől rendes tanár, majd 1878-tól a kísérleti fizika tanszékének vezetője volt. 1873-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1883-ban rendes tagjává választották. Közéleti pályafutása azonban 1885 után érte el csúcspontját,

⁶⁹ Lásd hg. Esterházy Pál levelét a főrendiház elnökségének (1894. márc. 9.) és Szerencs János irodaigazgató válaszát (1894. márc. 12.) (Fogalmazvány). MNL OL K 5 Országgyűlési Levéltár. Főrendiház. Hivatali iratok, 1894-33., 3. cs.; Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés főrendi házának irományai. I–XXIII. (Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) H. n. [Bp.] 1892–1896. (a továbbiakban: FI 1892–1896.) VIII. 411. sz. 444.

Esterházy fiatalon elhunyt második felesége, Eugenia von Croÿ-Dülmen (1854–1889) révén Frigyes főherceg sógora volt. Országgyűlési almanach 1897–1901. Rövid életrajzok a főrendiház és a képviselőház tagjairól. Szerk. Sturm Albert. Bp. 1897. (a továbbiakban: Ogy. almanach 1897–1901.) 68.

⁷⁰ Vasvármegye. Szerk. Sziklay János – Borovszky Samu. (Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája 24.) Bp. 1898. 593.

⁷¹ *Pál Judit*: Erdélyi főispánok a Tisza-korszak végén (1890–1891). 1–2. rész. *Korunk* 20. (2009) 3. sz. 54–62., 20. (2009) 4. sz. 67–76., 1. rész 68.

1889-ben az Akadémia elnökévé választották, 1894 júniusa és 1895 januárja között vallás- és közoktatásügyi miniszterként képviselte a kormányt az egyházpolitikai törvényjavaslatok vitájában.

Voltak olyan negyven év alatti arisztokraták is, akik főrendiházi tevékenységükkel érdemelték ki a választott tagok közé kerülést, illetve a főrendiház nem akarta nélkülözni a jövőben sem munkáját. Br. Rudnyánszky József (1855–1933) 1876-tól volt a főrendiház tagja, két évvel később a ház egyik jegyzőjévé választották, és ezt a tisztséget majdnem harminc éven át, 1907-os háznaggyá választásig folyamatosan ellátta.⁷² Jogi (ügyvédi) végzettséggel rendelkezett, és a kultuszminisztériumban titkárként, a magyar királyi államvasútnál felügyelőként dolgozott, majd 1888-ban a vallási és tanulmányi alapokat felügyelő és ellenőrző bizottság előadójává nevezte ki az uralkodó.⁷³ Rudnyánszky (egyéb bizottsági tagságai mellett) hosszú ideig (1887–1910) a főrendiház pénzügyi bizottságának jegyzője volt, és két országgyűlés alatt (1892–1896, 1906–1910) a gazdasági bizottság jegyzőségét is ellátta. 1883-tól a közösügyi bizottságban is jegyzőként működött. A főrendiházi szakbizottságokat egyesítő hármas bizottságnak, továbbá az igazoló és a mentelmi bizottságnak egyaránt aktív tagja volt.⁷⁴ Őrgr. Pallavicini Ede – Mailáth György országbíró, 1865-től 1883-ig főrendiházi elnök veje – 1872-től 1881-ig főrendiházi jegyző volt. 1869–1880 között a pénzügyminisztérium tisztviselőjeként, majd több pénzügyi és iparvállalat igazgatósági tagjaként szerzett pénzügyi hozzáértésének a főrendiház is hasznát látta: Pallavicini a gazdasági bizottság számvizsgáló albizottságának tagjaként hosszabb időn át végezte a főrendiház számadásainak felülvizsgálatát.⁷⁵ Emellett az igazoló bizottságnak is tagja volt.⁷⁶ A későbbiekben több alkalommal a delegációban a

⁷² Az 1906-dik évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. I–III. (1906-dik évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1906–1910. (a továbbiakban: FN 1906–1910.) II. 1907. okt. 12. (24. ülés) 1–2.

⁷³ Sturm-féle országgyűlési almanach 1901–1915. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. Szerk. Végváry Ferenc – Zimmer Ferenc. Bp. 1910. (a továbbiakban: Ogy. almanach 1910–1915.) 162–163.

⁷⁴ Új országgyűlési almanach 1887–1892. Rövid életrajzok a főrendiház és a képviselőház tagjairól. Szerk. Sturm Albert. H. é. n. [Bp. 1888.] (a továbbiakban: Ogy. almanach 1887–1892.) 147.

⁷⁵ Pallavicini a pénzügyminisztériumi szolgálat után 1880-tól a Magyar Hitelbank vezérigazgatója, majd 1900-tól elnöke, az 1910-es években a Ganz gyár és számos más vállalat elnöke, továbbá az OMGE alelnöke volt. Ogy. almanach 1910–1915. i. m. 161–162.

⁷⁶ Ogy. almanach 1887–1892. i. m. 146.

tengerészeti albizottság elnöke volt.⁷⁷ 1907-től ő töltötte be a főrendiház közigazdasági és közlekedésügyi bizottsága elnöki tisztét.⁷⁸

A választott tagok egy évtizeddel idősebb generációjából gr. Nyáry Jenő (1836–1914) töltött be hosszú időn át jegyzői tisztséget: 1878-tól 1901-ig, háznaggyá választásáig. Nyáryt régészeti kutatásai elismeréseként a Tudományos Akadémia 1883-ban levelező tagjává választotta, több archeológiai és történelmi egyesület vezető tagja volt.⁷⁹ A választott tagok közül az 1885 előtti időszakban volt jegyző ifj. br. Vay Miklós (1865–1868), Kubicza Pál (1869–1872), br. Bánffy Dezső (1875–1885) és br. Pongrácz Emil (1881–1885). Már választott tag korában, 1885-ben került be a jegyzői karba gr. Zichy Antalt (1887-ig volt jegyző) és ifj. gr. Széchényi Imrét (1897-ig volt jegyző, amikor is nem fogadta el újabb megválasztását).⁸⁰ Br. Fiáth Miklóst (1848–1901) 1887-ben választották meg a ház egyik jegyzőjének, 1892-ig töltötte be ezt a tisztségét. Fiáth – a főrendiházon kívül a kormányzati munkában is komoly szerepet vállaló br. Fiáth Ferenc (1815–1885) Veszprém megyei főispán idősebb fia – 1884-től 1891-ig a földművelésügyi minisztérium magyar mezőgazdasági statisztikai ügyosztályát vezette, minisztériumi szakértőként közreműködött számos közigazdasági rendelet és törvényjavaslat létrejöttében. Az 1890-es évek elején a vám- és kereskedelmi kiegyezést célzó tárgyalások egyik referense volt. 1891-től öt éven át állt Fejér megye élén főispánként, ezt követően a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselőjévé választották.⁸¹

A választott tagok közül a legmagasabb főrendiházi tisztséget br. Jósika Samu (1848–1923) töltötte be, aki 1912 szeptemberétől 1917 júniusáig a főrendiház elnöke volt.⁸² Jósika ekkor már szabadelvű párti politikusként befutott karriert tu-

⁷⁷ Az 1910-dik évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. I–V. (Az 1910-dik évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1912–1919. (a továbbiakban: FN 1910–1918.) III. 1914. febr. 26. (52. ülés) 101.

⁷⁸ Ogy. almanach 1910–1915. i. m. 161–162.; FN 1906–1910. I. 1906. jún. 8. (5. ülés) 31.

⁷⁹ Ogy. almanach 1910–1915. i. m. 159–160.; Az 1901-dik évi október hó 24-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. I–III. (Az 1901-dik évi október hó 24-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1902–1905. (a továbbiakban: FN 1901–1905.) I. 1901. okt. 29. (3. ülés) 8.

⁸⁰ Az 1896-dik évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I–V. (Az 1896-dik évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) H. n. [Bp.] 1898–1901. (a továbbiakban: FN 1896–1901.) I. 1897. jan. 18. (5. ülés) 41.

⁸¹ *Erdős Ferenc – Kelemen Krisztián – Vitek Gábor: Vármegyeháza a bástya és a várfal helyén.* Szerk. Erdős Ferenc. (Fejér Megyei Levéltár közleményei 28.) Székesfehérvár 2002. 85–91.

⁸² Jósika a „politikai helyzet változására” tekintettel mondott le, gr. Esterházy Móric kormányának kinevezését követően. Gr. Esterházy Móric miniszterelnök levele br. Jósika Samunak. Bp., 1917. jún. 20. MNL OL K 3 Országgyűlési Levéltár. Főrendiház. Elnöki iratok, 1917–221., 66. cs. 1. t.

dott maga mögött (1885 nyarától 1888-ig Kolozs megyei főispán, 1892–1894 között szabadelvű párti képviselő, 1893-tól 1894-ig belügyi államtitkár, 1895 elejétől 1898 elejéig király személye körüli miniszter volt). 1911-től a főrendiház egyik alelnöke volt, innen került gr. Csáky Albin betegség miatti lemondását követően az elnöki székbe.⁸³ Jósika a főrendiházi alelnöki posztra br. Kemény Kálmán lemondását követően nyert kinevezést. Kemény Jósikához hasonlóan választott főrendiházi tag volt, erdélyi, és egykori szabadelvű párti képviselő (1875-től 1885-ig), valamint főispán (1885-től 1895-ig Alsó-Fehér megyében). A katolikus Jósikával szemben ő református vallású volt.⁸⁴ Az uralkodó a főrendiház alelnökévé Ernuszt Kelemen élethossziglan kinevezett taggal együtt, br. Vay Bélának és Daruváry Alajosnak az alelnökségről való lemondása után, 1900 októberében nevezte ki.⁸⁵ A következő négy országgyűlés elején is kinevezést nyert,⁸⁶ 1910-ben azonban más irányú elfoglaltságára és egészségi állapotára hivatkozva lemondott az alelnöki tisztségről.⁸⁷ 1918 júliusában, az utolsó két főrendiházi alelnök egyikeként került kinevezésre gr. Béli Ákos választott tag. Béli az elnökség azon kevés számú tagjai közé tartozott, aki korábban nem volt országgyűlési képviselő. A korábbi, szabadelvű párti kormányokhoz azonban ő is kötődött, 1888-tól 1905-ig Kolozs megye főispánja volt. A főrendiházban jelentősebb aktivitást nem fejtett ki, az üléseken nem szólalt fel. A főrendiház operatív működését irányító háznagyhi hivatal betöltői között, mint már szó volt róla, két választott tagot találunk: br. Nyáry Jenő 1901–1907 között viselte ezt a tisztséget, majd 1907-ben br. Rudnyánszky Józsefet választották meg helyébe,⁸⁸ ő volt a főrendiház utolsó háznagya.

Miközben a választott tagok a tagságon belüli legfeljebb egyhetednyi arányukhoz képest a jegyzők és a háznagyok között felülreprezentáltak voltak (az

⁸³ Ogy. almanach 1910–1915. i. m. 158–159.

⁸⁴ Ogy. almanach 1910–1915. i. m. 159.

⁸⁵ FN 1896–1901. V. 1900. okt. 13. (69. ülés) 35.

⁸⁶ Ernuszt lemondását követően 1905 végétől alelnöktársa, gr. Széchényi Sándor örökös tag volt. Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés főrendiháznak naplója. I. (Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai.) Bp. 1906. I. 1905. dec. 19. (9. ülés) 75.

⁸⁷ FN 1910–1918. I. 1911. jún. 30. (13. ülés) 75.

⁸⁸ Rudnyánszky 24:22 szavazat arányban győzött Nyáryval szemben (több jelölt nem volt). FN 1906–1910. II. 1907. okt. 12. (24. ülés) 1–2. A szavazás érvényessége megkérdőjelezhető, mert a hatályos házszabályok szerint a háznagy választásakor viszonylagos többség döntött ugyan, ám annak érvényességéhez legalább ötven tag jelenléte volt szükséges. A főrendiház házszabályai [1886]. In: A főrendiház szervezete megvilágítva a fennálló törvények, szabályok és rendeletek által. Kiad. Szerencs János. Bp. 1893. (a továbbiakban: FHSZ 1886.) 3–4. 4. §., 25. 37. §.

1885–1918 közötti időszak 31 jegyzőjéből hat, három háznagyából kettő volt választott tag),⁸⁹ vagyis az intézmény funkcionális működéséhez más tagsági csoportoknál aktívabban járultak hozzá, addig a főrendiház nyilvános ülésein kevesen szólaltak fel közülük. A plenáris üléseken kifejtett aktivitást a későbbiekben tárgyaljuk, annyit azonban szükségesnek tartunk itt megjegyezni, hogy a felszólalók csekély számában szerepet játszhatott az, hogy az 1885-ben megválasztott ötven tag alig több mint fele érte meg a századfordulót, 1918-ban pedig már csak tizenkettő volt életben közülük,⁹⁰ továbbá számosan országgyűlési képviselőként a törvényhozás másik kamarájában foglaltak helyet. Az 1885. évi VII. tc. 25. §-a úgy rendelkezett, hogy a képviselői mandátumot vállaló főrendiházi választott tag főrendiházi tagsági jogát addig, amíg képviselői megbízatása tart, nem gyakorolhatja, és ha leteszi képviselői megbízatását, főrendiházi tagsági joga csak a következő ülésszakban éled fel. Ez a szabályozás megegyezett az örökös tagok képviselőségére vonatkozó törvényi előírással (12. §.). Br. Kemény Kálmán főrendiházi élethossziglani taggá megválasztásakor már honatya, 1872-től a tordai, majd a szászrégeni választókerület kormánypárti képviselője volt. Főrendiházi megválasztása után nem sokkal azonban lemondott a képviselőségről, miután 1885. május 16-án Alsó-Fehér megye főispánjává nevezték ki (1895-ig töltötte be ezt a tisztséget).⁹¹ A választott tagok közül további 11 a későbbiek folyamán szerzett képviselői mandátumot. Egyes választott tagok 1885-ben nem voltak képviselők, de korábban és később igen. Ezek közé tartozott hg. Odescalchi Artúr, aki 1878–1884 között függetlenségi párti, 1886–1887-ben pártonkívüli mérsékelt ellenzéki honatya volt.⁹² Gr. Bethlen Gábor első ízben 1866-tól 1868-ig a Balközép Párt színeiben képviselősöködött, majd miután 1890-ben gr. Szapáry Gyula miniszterelnök az erdélyi szászokkal kötött kompromisszum nyomán

⁸⁹ Ezzel szemben az 1885–1918 közötti tíz főrendiházi elnökből csak egy, 17 alelnökből kettő volt választott tag.

⁹⁰ Az 1927. évi január hó 25-ére összehívott országgyűlés felsőházának irományai. I–XIV. (Az 1927. évi január hó 25-ére összehívott országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1927–1931. I. 3. sz. 73.

⁹¹ *Adalbert Toth*: Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn. 1848–1892. (Südosteuropäische Arbeiten 70.) München 1973. 268.

⁹² Mikszáth Odescalchi Artúrt „vörös hercegként”, majd pártonkívüli képviselősége idején „rózsaszín hercegként” aposztrofálta. *Mikszáth Kálmán*: A t. Házból. [1883. jan. 17.]. In: *Mikszáth Kálmán*: Cikkek és karcolatok. S. a. r. Rejtő István et al. (Mikszáth Kálmán összes művei 69.) Bp. 1962. XV. 70.; *Mikszáth Kálmán*: Fabiny napja. In: *Mikszáth Kálmán*: Cikkek és karcolatok. S. a. r. Rejtő István et al. (Mikszáth Kálmán összes művei 72.) Bp. 1962. XXII. 241.

felmentette Nagy- és Kisküküllő megye főispánsága alól,⁹³ a következő évben az időközi választáson ismét képviselői mandátumot szerzett. A parlamentben a Mérsékelt Ellenzékhez, majd ennek utódjához, a Nemzeti Párthoz csatlakozott.⁹⁴ 1885 után vállalt csak mandátumot gr. Pongrácz Károly (1832/1833–1897), aki a választott tagok közé kerülését és valószínűleg politikai karrierjét is a főrendiházi reformjavaslat tárgyalása során mondott beszédének köszönhetette (korábban kevésbé volt aktív a főrendiházban).⁹⁵ Pongrácz 1887-ben mérsékelt pártonkívüli, 1892-ben szabadelvű párti programmal lett képviselő, az egyházpolitikai törvények miatt azonban elhagyta a kormánypártot, az 1896. évi képviselőválasztáson nemzeti párti programmal indult, de alulmaradt a kormánypárti jelölttel szemben.⁹⁶ Id. br. Bornemisza Károly 1887-től szabadelvű párti képviselő volt 1890-ig, amikor Szolnok-Doboka megye élére került (1902-ig volt a megye főispánja).⁹⁷ Gr. Batthyány Lajos a fumei kormányzói állásról való lemondása után folytatta politikai pályáját a képviselőházban. 1896-tól a korszak végéig képviselő volt, először szabadelvű párti, 1904–1905-ben pártonkívüli 67-es (disszidens), 1905-től 1910-ig alkotmánypárti, majd ismét pártonkívüli programmal.⁹⁸ Br. Fiáth Miklós a főispánságáról leköszönése után, 1896-ben került be a képviselőházba szabadelvű párti programmal. A ciklust kitöltötte, de még a következő választások előtt elhunyt.⁹⁹ A választott tagok között olyanok is voltak, akik korábban képviselőként tevékenykedtek, de 1885 után már nem vállaltak mandátumot. Kubicza Pál 1848-ban a liberális „centrumhoz”, 1865–1867 között

⁹³ *Pál J.*: Erdélyi főispánok 1890–1891. i. m. 1. rész 55.

⁹⁴ *Ogy. almanach 1897–1901.* i. m. 131–132.

⁹⁵ Gr. Pongrácz Károly hozzászólásában az eredeti törvényjavaslatról és a főrendek többsége által a bizottságban elfogadott kompromisszumról egyaránt elítélően nyilatkozott. Az ötven tag egyszeri választásáról úgy vélekedett, hogy az „gúnynak igen, de kárpótlásnak nem nevezhető”. A gazdag mágnásokat a szegényebb főnemesek cserbenhagyásával vádolta. FN 1884–1887. I. 1885. márc. 24. (27. ülés) 167–170.; Országgyűlés. *Pesti Napló*, 1885. március 24. (esti kiadás) 1.

⁹⁶ *Ogy. almanach 1887–1892.* i. m. 285–286.; *Ogy. almanach 1897–1901.* i. m. 139.; *Mikszáth Kálmán*: Országgyűlés. [1890. máj. 29.]. In: *Mikszáth Kálmán*: Cikkek és karcolatok. S. a. r. Rejtő István et al. (Mikszáth Kálmán összes művei 79.) Bp. 1962. XIX. 135–137.; *Toth, A.*: *Parteien* i. m. 301.

Szalai Miklós gr. Pongrácz Károlyt a Beszterce ostroma „főhősének” nevezi, lásd *Szalai M.*: Főrendiházi reform i. m. 1335. Valójában a főhős modelljéül egyik rokona, gr. Pongrácz István szolgált. *Mikszáth Kálmán*: Beszterce ostroma. Egy különc ember története (<http://mek.oszk.hu/00800/00899/00899.htm>, letöltés 2016. okt. 27.)

⁹⁷ *Pál J.*: Erdélyi főispánok 1890–1891. i. m. 2. rész 71–72.

⁹⁸ *Ogy. almanach 1910–1915.* i. m. 228.

⁹⁹ *Ogy. almanach 1897–1901.* i. m. 238.

a Deák-párthoz tartozott, hasonlóan későbbi főispántársához, Szmrecsányi Dáriushoz. Rónay Jácint 1867-től 1871-ig (amikor Rudolf trónörökös történelemtanára lett),¹⁰⁰ valamint hg. Esterházy Pál főispánná kinevezése előtt, 1869-től 1871-ig ugyancsak Deák-párti honatya volt. Gr. Berényi Ferenc (1818–1888) 1861-ben a Felirati Párt, 1865-től 1878-ig a Deák-párt, majd a Szabadelvű Párt képviselője volt.¹⁰¹ Gr. Pongrácz Ágoston (1841–1899) 1875–1878 közötti képviselői működése során a Jobboldali Ellenzék, majd az Egyesült Ellenzék sorában foglalt helyet.¹⁰² Megállapítható, hogy a főrendiházi tagságuk előtt vagy alatt képviselői mandátummal rendelkező választott tagok túlnyomó többségben kormánypártiak voltak (a 18 képviselő közül csak kettő volt 1885 előtt konzervatív vagy függetlenségi ellenzéki). Ez és a főispánok magas száma (az ötven választott tagból 12 korábbi, vagy 1885–1905 között hivatalban levő főispán volt) azt bizonyítja, hogy a választás során erőteljesen érvényesült a kormányzat érdeke.

A választott tagok közül többen nemcsak képviselők, hanem – mint már érintettük – kormánytagok is voltak. A kormánypárti képviselői mandátum és a miniszterség gyakran együtt járt, ám egybeesésük nem volt törvényszerű. Előfordult, hogy a politikus a kormánytagság elnyerésekor főrendiházi tag volt, és hivatali ideje alatt csak később vagy esetleg egyáltalán nem szerzett képviselői mandátumot. Gr. Bethlen András 1890-től 1894-ig volt földművelésügyi miniszter: miniszteri kinevezése után csaknem öt hónappal szerzett képviselői mandátumot.¹⁰³ Képviselői mandátumát a miniszterségről történt lemondása után is megtartotta, majd 1896-ban újra szabadelvű párti képviselőnek választották.¹⁰⁴ Bethlen korábban, főispánságát megelőzően is volt már képviselő: 1873-tól 1878-ig Deák-, majd szabadelvű párti, azután a kormánypártból kilépve disszidens, egyesült ellenzéki, 1881-től 1882-ig (főispánná való kinevezéséig) ismét kormánypárti képviselő volt.¹⁰⁵ Az 1894. júniusban kultuszminiszterré kinevezett Eötvös Loránd 1894 októberében szerzett képviselői mandátumot, majd a tárcáról 1895 januárjában történt lemondása után tizenegy hónappal a képviselőségtől is

¹⁰⁰ Ogy. almanach 1887–1892. i. m. 155.

¹⁰¹ *Toth, A.*: Parteien i. m. 226.

¹⁰² *Toth, A.*: Parteien i. m. 301.

¹⁰³ Az 1887-dik évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. I–XXXV. Szerk. P. Szathmáry Károly. (Az 1887-dik évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1887–1892. XIX. 1890. okt. 1. (390. ülés) 4.

¹⁰⁴ Ogy. almanach 1897–1901. i. m. 207.

¹⁰⁵ *Toth, A.*: Parteien i. m. 226.

megvált.¹⁰⁶ Volt azonban példa kormánytagság előtti országgyűlési képviselőségre is. Br. Bánffy Dezső 1892-től 1899-ig volt szabadelvű párti képviselő, emellett először a képviselőház elnöke, majd 1895-től miniszterelnök. 1899-ben nemcsak a miniszterelnökségről, hanem a szabadelvű párti mandátumáról is lemondott. 1904-ben az Új Párt programjával választották meg újra képviselőnek, 1905-től 1911-ben bekövetkezett haláláig pártonkívüli képviselő volt. Br. Fejérváry Géza viszont nem vállalt miniszterré kinevezése után azonnal mandátumot. 1884-től 1903-ig a honvédelmi tárca, majd 1905–1906-ban a kormány élén állt, de képviselői mandátummal csak 1886-tól 1892-ig, majd 1896-tól 1903-ig rendelkezett.¹⁰⁷ Br. Jósika Samu pedig minisztersége idején egyáltalán nem volt képviselő. 1892-től országgyűlési képviselő volt, de amikor 1893 elején a belügyminisztérium adminisztratív államtitkára lett, lemondott a képviselőségről.¹⁰⁸ 1894-től a főrendiházban gyakorolta választott tagi jogát, képviselői mandátumot 1895 januárját követően, amikor a Bánffy-kormányban elnyerte a király személye körüli miniszter posztját, nem szerzett.

A fentiekben felsoroltakon kívül valószínűleg egyéb, ma már nehezen rekonstruálható szempontok is érvényesülhettek, még ha nem is feltétlenül azok, amelyeket Mikszáth Kálmán a választás eredményének értékelésekor ironikusan felsorolt: „A főrendiházat szépen nyélbeütötték. Meg van választva az ötven örökös tag. S valóban kellő tekintettel voltak öméltóságaik minden irányban. Az ötven közül bejött: *két akadémikus* (báró Nyáry Jenő és báró Eötvös Lóránd [! Loránd]); *két sportsman* (gróf Batthyány Elemér és gr. Sztáray János); *két pap* (Rónai [! Rónay] Jácint és Mayer István); *két tót* (Szmrecsányi Dárius és Kubicza Pál); *két Pulszkyt* is beválasztottak volna még bizonyára – de azt már nem volt honnan. Egyszóval, hogy a Csanády [Sándor, függetlenségi politikus] egyik mai

¹⁰⁶ Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. I–XXXIV. (Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1892–1896. (a továbbiakban: KN 1892–1896.) XX. 1894. nov. 12. (376.) 152.; KN 1892–1896. XXVII. 1895. dec. 16. (527. ülés) 500.; Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés főrendi házában naplója. I–VII. (Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai) H. n. [Bp.] 1892–1896. (a továbbiakban: FN 1892–1896.) VI. 1896. márc. 26. (98. ülés) 52.

¹⁰⁷ Miniszterelnöksége idején tehát (akárcsak Lányi Bertalan kivételével kormánya többi tagja) nem volt képviselő.

¹⁰⁸ KN 1892–1896. VII. 1893. jan. 13. (133. ülés) 323.

szavát idézzem, a Ház »legendő« sokat végzett a lefolyt évben, megérdemli a pihenést. [Kiemelések az eredetiben.]”¹⁰⁹

A választott tagok aktivitása a főrendiház ülésein

A továbbiakban a választott tagoknak a név szerinti szavazásokon való részvétele és a plenáris üléseken tett felszólalásai alapján mutatjuk be főrendiház ülésein kifejtett aktivitásukat. A főrendiház házszabályai értelmében név szerinti szavazásra akkor került sor, ha a szavazattöbbség nem volt egyértelműen megállapítható, vagy ha legalább tíz tag kérelmezte a házelnöknél.¹¹⁰ Emellett az 1848. évi házszabályok minden „egész törvényjavaslat elfogadása” feletti szavazásnál (vagyis a végszavazásnál) is előírták a név szerinti szavazást.¹¹¹ Ez a rendelkezés 1865 után is hatályban maradt. 1867 folyamán tizenhét alkalommal került sor ilyen módon név szerinti szavazásra.¹¹² A főrendiház 1867 decemberének végén a „ház igen sok tagjának kívánata” nyomán azonban úgy döntött, hogy mivel a főrendiház elé az „alkotmányos élet” „új korszakában” kerülő nagy mennyiségű törvényjavaslat feletti szavazás „szerfelett sok időt vesz igénybe”, a továbbiakban a név szerinti szavazást a törvényjavaslatok feletti végszavazáskor nem automatikusan, hanem

¹⁰⁹ *Mikszáth Kálmán*: A T. Házból. [1885. máj. 17.]. In: *Mikszáth Kálmán*: Cikkek és karcolatok. S. a. r. Rejtő István. (Mikszáth Kálmán összes művei 70.) Bp. 1962. XX. 212.

Mikszáth művei kritikai kiadásának a cikkekre vonatkozó jegyzete a választott tagokat összekeveri az uralkodó által 1885-ben kinevezett harminc taggal, amikor ezt írja: „M[ikszáth] K[álmán] a névsor közlésével vagy a szállongó híreknek adott helyet, vagy egy tréfa eredménye a nevek felsorolása. A P[esti] H[írlap] 1885. jún. 27-i számában közölte az élethosszizlagn kinevezett főrendek nevét, de a M[ikszáth] K[álmán] által itt említették közül egyik sem került a hivatalos listára.” Uo. 423–424.

¹¹⁰ A felsőház rendszabályai [1848]. Pest 1848. (a továbbiakban: FHSZ 1848.) 12. 37. §.; A főrendiház házszabályai [1872]. Bp. 1885. 15. 37. §; FHSZ 1886. 35. 59. §.

A képviselőházban eleinte húsz tag kérésére kerülhetett sor név szerinti szavazásra (A képviselőházi házszabály [1848]. In: A képviselőház irományai 1848–1849. I. 1. sz. 5. 63. §. – https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_Hazszabaly_1848-1849_ah, letöltés 2016. okt. 27., az 1913. évi házszabály-revizíót követően azonban legalább ötven tagnak kellett kérnie (A képviselőház házszabályai [1913]. Bp. 1913. 167–168. 221. §.).

¹¹¹ Névsor szerinti felszólítás mellett, fennszóval. FHSZ 1848. 12. 37. §.

¹¹² A magyar ezredek kiegészítésére szükségelt újoncok megajánlásáról szóló javaslatról (a későbbi 1867. évi IX. tc.-ről) a főrendiház mint képviselőházi határozatról felállással, nem pedig név szerinti szavazással döntött. Az 1865. évi december hó 10-dikére hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I. Szerk. Greguss Ágost. (Az 1865. évi december hó 10-dikére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Pest 1869. (a továbbiakban: FN 1865–1868.) I. 1867. ápr. 4. (41. ülés) 220.

csak akkor alkalmazza, mint más tárgyaknál, vagyis ha nem állapítható meg a többség vagy ha legalább tíz tag kéri.¹¹³ Adataink szerint a két utóbb említett módon 1865-től a főrendiház reformjáig 14, 1885–1918 között 38 esetben került sor név szerinti szavazásra.¹¹⁴ Az alábbiakban ezeket a szavazásokat vizsgáljuk.¹¹⁵

A választott tagok közül a főrendiház reformját követő évtized név szerinti szavazásain csak kevesen vettek részt. 1889-ben a tisztí vizsga nyelvéről szóló szavazáson az életben levő és tagságát gyakorló 38 választott tagból 16 szavazott (ketten a magyar vagy horvát nyelvű tisztí vizsga lehetőségének törvénybe foglalására, tizennégyen ellene).¹¹⁶ 1893-ban a kormány egyházpolitikájával szembeni bizalmatlansági indítvány szavazásán a 33 választott tagból tíz (hat mellette, négy ellene) szavazott. Egyetlen olyan választott tag volt, aki mind a két alkalommal az ellenzéki javaslatra szavazott, gr. Pongrácz Ágoston. Pongrácz, mint már említettük, korábban mérsékelt ellenzéki országgyűlési képviselő volt.¹¹⁷ A későbbiekben is következetesen a szabadelvű párti kormányok javaslatai ellen szavazott a főrendiházban.

Az 1885 utáni név szerinti szavazások több mint felére (38-ból 22 szavazásra) 1894 májusa és 1895 decemberének vége között, az egyházpolitikai törvényjavaslatokhoz kapcsolódóan került sor. Ekkor a választott tagok aktivitása megnőtt, egy-egy szavazáson kezdetben általában több mint kétharmaduk,¹¹⁸ később is legalább felük részt vett.¹¹⁹ A törvényjavaslatok leghűségesebb támogatója a választott

¹¹³ Az 1865. évi december hó 10-dikére hirdetett országgyűlés főrendi házának irományai. I–II. (Az 1865. évi december hó 10-dikére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Pest 1868–1869. I. 106. sz. 234.; FN 1865–1868. I. 1867. dec. 29. (77. ülés) 316.

¹¹⁴ Az 1885–1918 közötti 38 név szerinti szavazás közül 37 esetében került a főrendiházi naplóban feljegyzésre a szavazatok száma és megoszlása.

¹¹⁵ A vizsgálatba tehát nem vontuk be az 1867 folyamán a törvényjavaslatok végszavazásáról a házszabály előírása folytán történt, valamint a képviselőházzal közös a koronaőr-választó együttes üléseken lezajlott név szerinti szavazásokat.

¹¹⁶ Ez volt a reform után a második név szerinti szavazás, és az első olyan, amely esetében a főrendiházi napló megőrizte a voksolók nevét.

¹¹⁷ *Tóth, A.*: Parteien i. m. 301.

¹¹⁸ Az 1894–1895-ben életben levő és főrendiházi tagságát gyakorló 28, majd 29 választott tag közül.

¹¹⁹ 1894–1895-ben 35 választott tag volt életben, azonban négy (br. Bánffy Dezső, gr. Bethlen András, gr. Bethlen Gábor és gr. Pongrácz Károly) országgyűlési képviselő volt, gr. Batthyány Lajos pedig fiúmei kormányzóként szavazott (rendszeresen a kormány javaslatai mellett). Az ekkori harminc tagként szavazásra jogosult főrend közül 1894-ben 18–26, 1895-ben 15–22 fő voksolt, és csak gr. Nyáry Kálmán (1838–1914) nyugalmazott járásbíró és br. Ottenfels-Gschwind Zsigmond (1825–1898) horvátországi földbirtokos nem vett részt egy név szerinti szavazáson sem.

tagok közül gr. Béldi Ákos Kolozs megyei főispán, br. Bornemisza Károly Szolnok-Doboka megyei főispán, gr. Csáky Zénó (1840–1905), gr. Csáky Albin kultuszminiszter fivére, 1895-től Szepes megye főispánja, br. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter, br. Fiáth Miklós Fejér megyei főispán, br. Kemény Kálmán, aki 1895-ig volt Alsó-Fehér megye főispánja, valamint gr. Wass Albert volt, aki a többiekkel ellentétben nem töltött be 1867 után kormányzati pozíciót.¹²⁰ Az említett hét választott tag valamennyi név szerinti szavazáson részt vett és a kormány egyházpolitikai törekvéseinek védelmezőjeként szavazott. 1894–1895-ben számos szavazáson részt vett és szintén mindig a kormány érdekében szavazott még br. Jósika Samu. Az Országgyűlési almanachban szereplő életrajza szerint államtitkári állásáról azért mondott le 1894 májusában, hogy a főrendiházban az egyházpolitikai reformjavaslatokat megszavazhassa.¹²¹ Jósikát, aki az erdélyi katolikus státus igazgatótanácsának alelnöke volt, egyháza részéről bírálatok érték szavazatai miatt.¹²² Még javában tartott az egyházpolitikai reformok országgyűlési vitája, amikor 1895 elején a Bánffy-kormányban a király személye körüli miniszter lett.¹²³ Ezt követően is támogatta a főrendiházi szavazásokon az egyházpolitikai javaslatokat. Hasonlóan tett br. Eötvös Loránd, aki 1894 folyamán, vallás- és közoktatásügyi minisztersége előtt és alatt szintén részt vett a szavazásokon, és természetesen a kormány által szorgalmazott egyházpolitikai rendezésre voksolt. Gr. Zichy Antal apjával, az örökös jogon tag gr. Zichy Pál Ferencsel ellentétben szintén a törvényjavaslatok mellett szavazott.¹²⁴ A törvényjavaslatok elfogadása mellett szavazó választott tagok közé tartozott még br. Huszár Károly (1859–1912) erdélyi földbirtokos, az azonos nevű kormánypárti képviselő fia, aki 1895-ben minden név szerinti szavazáson részt vett.

¹²⁰ A reformkorban az erdélyi udvari kancellárián, illetve főkormánysezéknél titkár volt, azt követően földbirtokán gazdálkodott.

¹²¹ Ogy. almanach 1897–1901. i. m. 134.

Jósika az államtitkárrá kinevezését követően, 1893 elején mondott le országgyűlési képviselői mandátumáról. Lásd *Jónás Károly – Villám Judit: A magyar országgyűlés elnökei 1848–2002. Almanach.* Bp. 2002. 238. Főrendiházi tagsági joga gyakorlásának feléledését azonban csak később, 1893 végén vagy 1894 elején kezdeményezte. Tagsági jogát az országgyűlés 1894 februárjában kezdődő harmadik ülészakától gyakorolhatta. FN 1892–1896. III. 1894. jan. 6. (41. ülés) 61.; FI 1892–1896. VII. 369. sz. 137.

¹²² Báró Jósika Samu, Őfelsége személye körüli miniszter. Vasárnapi Ujság, 1895. január 27. 50.

¹²³ 1898-ban lemondott a miniszterségtől, visszavonult a politikai élettől, és csak 1910-ben reaktíválódott a főrendiház alelnöki posztjára kinevezést nyervén.

¹²⁴ Ogy. almanach 1897–1901. i. m. 114., 141.

A választott tagok közül az egyházpolitikai reformok legkitartóbb ellenzője gr. Dezasse Emil (1834–1903) Nyitra megyei, gr. Pálffy Béla (1858–1924) Pozsony megyei földbirtokos, br. Vécsey Miklós (1835–1903) Szatmár megyei birtokos, a főrendiházban számos esetben felszólaló, interpellációt benyújtó gr. Vécsey József konzervatív, örökös tagsági jogát gyakorló főrend fivére, gr. Zichy Gábor (1827–1899) nyugalmazott őrnagy és gr. Pongrácz Ágoston volt. Gr. Sztáray Nepomuk János (1840–1900), az ismert versenyistálló-tulajdonos 1895 márciusáig vett részt név szerinti szavazásokon, és addig minden alkalommal a javaslatok ellenzékével szavazott.¹²⁵ Az említett választott tagok tevékenysége a szavazásra korlátozódott, a vitákhoz nem szóltak hozzá. Ögr. Pallavicini Ede, aki 1894–1895-ben a név szerinti szavazások valamivel kevesebb, mint felén vett részt, következetesen az egyházpolitikai javaslatok ellen szavazva, viszont ezen az időszakon kívül is aktív volt szavazóként és felszólalóként is.

Voltak olyan választott tagok, akik csak kezdetben vettek részt a szavazásokon. Gr. Festetics Vilmos (1848–1931) alapvetően nem politikai téren, hanem földbirtokosként tevékenykedett (híres volt ügetőló-istállója és simmenthali tehénészete). Ő 1894 májusában a polgári házassági törvényjavaslatról tartott szavazáson a javaslat ellen szavazott, a későbbiek folyamán azonban távol maradt. Festetics más alkalmakkor, amikor részt vett a név szerinti szavazásokon (1893-ban és 1912-től) minden esetben a szabadelvű, illetve munkapárti kormány érdekében szavazott. Hg. Esterházy Pál, aki 1869-től 1871-ig Deák-párti képviselő, majd az 1870-es évek elején Moson, majd Sopron megye főispánja volt, de ezt követően inkább a lótenyésztésnek és -versenyzésnek szentelte idejét,¹²⁶ 1895 májusáig vett részt az egyházpolitikai viták név szerinti szavazásain, ez idő alatt mindig az ellenzékkel szavazott.

Más választott tagok hol a kormány, hol az ellenzék javaslatát támogatták. Gr. Batthyány Elemér (aki inkább szintén a lóversenysportban, és nem a politikai életben jeleskedett), hg. Odescalchi Artúr és ifj. gr. Széchenyi Imre (a Katolikus Központi Kongruabizottság tagja, agrárius politikus) a vallás szabad gyakorlatairól szóló törvényjavaslatra igennel szavazott, miután a szöveget a főrendiház azt úgy módosította, hogy kimaradtak a felekezeten kívüliség lehetőségét kimondó szakaszok (később a képviselőház azonban visszahelyezte ezeket a törvényjavaslat

¹²⁵ Ogy. almanach 1897–1901. i. m. 141.

¹²⁶ *Toth, A.*: Parteien i. m. 243.; Ogy. almanach 1897–1901. i. m. 68.

szövegébe, és a javaslat újabb főrendiházi tárgyalása során elfogadásra kerültek). Széchenyi, aki egyébként a főrendiház egyik jegyzője volt, az állami anyakönyvezés bevezetését is megszavazta, de a további, több mint egy tucatnyi szavazáson a kormányzati egyházpolitikát ellenző álláspontot támogatta. Batthyány és Odescalchi csak néhány további szavazáson vett részt, de akkor ők is az ellenzékkel szavaztak, így Batthyány két alkalommal is az izraelita vallás recepciója ellen voksolt. Míg Batthyány, Odescalchi és Széchenyi az egyházpolitikai reformok többségét ellenezte, csaknem minden esetben a kormány érdekében szavazott ifj. gr. Erdődy István és gr. Kuun Géza (1838–1935). A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor azonban mindketten ellene szavaztak annak, hogy a törvény jogilag elismerje a felekezeten kívüliséget. Br. Nyáry Jenő (1836–1914) a viták elején kétszer is a házassági törvényjavaslat elfogadása ellen szavazott, 1894 őszétől viszont valamennyi szavazáson igennel voksolt, támogatta az izraelita vallás recepcióját, az állami anyakönyvezés bevezetését és a szabad vallásgyakorlatra vonatkozó javaslatot is. Br. Rudnyánszky József (1855–1938) 1894-ben a házassági, a vallásgyakorlatra, az izraelita vallás recepciójára és az anyakönyvezésre vonatkozó törvényjavaslatokra nemmel szavazott, ezzel szemben amikor 1895-ben a vallásgyakorlatra vonatkozó javaslat másod- és harmadízben is a főrendiház elé került, már támogatta annak elfogadását. Nyáry és Rudnyánszky, az egyházpolitikai tárgyalások idején a főrendiház jegyzői voltak, később háznagyként a ház fizetett tisztségviselői lettek. Az 1895 utáni név szerinti szavazásokon általában a mindenkori kormány érdekében szavaztak, kivételt ez alól Nyáry esetében 1903-ban a Horvátországban kiállított útlevélek nyelvének kérdése, Rudnyánszky esetében a Fejérváry-kormányval szembeni 1905. évi indítványok képeztek csak.¹²⁷

Összefoglalóan megállapítható, hogy a választott tagok közül 1894-ben, és eleinte 1895-ben is többnyire néhányval többen szavaztak az egyházpolitikai törvényjavaslatok mellett, mint ellene, de néhány esetben a szavazáson részt vevő választott tagok többsége a kormány érdekében szemben foglalt állást (a házassági jogi törvényjavaslat első szavazásán és két a felekezeten kívüliségre vonatkozó szavazáson). 1895 májusától megnőtt a szavazatok közötti különbség a kormány

¹²⁷ Az, hogy Nyáry 1905-ben nemmel szavazott a Fejérváry-kormányval szembeni bizalmatlansági és tiltakozó indítványra, hozzájárulhatott ahhoz, hogy 1906-ban vele szemben Rudnyánszky nyert többséget a háznagyválasztáson.

javaslatai mellett szavazó választott tagok javára. A választott tagok szavazatai 1894–1895-ben többször bizonyultak ügyszavazóknak, tíz alkalommal a kormánynak, egyszer viszont (az izraelita vallás recepciójáról szóló törvényjavaslat első szavazásán) az ellenzéknek kedvezett szavazati részvételük.

1895 után erősen ingadozott a választott tagok szavazási részvétele. A legmagasabb arányban 1899. január 20-án az *ex lex* állapot miatt az uralkodóhoz intézendő feliratról szóló név szerinti szavazáson vettek részt. Az indítványt gr. Széchenyi Imre választott tag nyújtotta be, és rajta kívül további nyolc választott tag mellett, és ugyancsak nyolc ellene szavazott.¹²⁸ A választott tagok legalacsonyabb számú részvétele az 1905. évi név szerinti szavazásokon volt: júniusban a Fejérváry-kormányval szembeni bizalmatlansági szavazáson a húsból mindössze négy választott tag jelent meg,¹²⁹ ugyanazon év októberében pedig, amikor a kormány törvénytelen cselekedeteivel (köztük az országgyűlés sorozatos elnapolásával) szembeni tiltakozásról szavaztak, öt választott tag szavazott.¹³⁰ A következő név szerinti szavazáson, 1910 decemberében, amikor a főrendek a polgári perrendtartás tárgyalásakor arról döntöttek, hogy a tanú adatainak felvételekor vallására is rákérdezzen-e a bíró, a 19 választott tag közül négy szavazott.¹³¹ A még életben levő 16 választott tagból 1912 júniusában tíz, majd kilenc vett részt a gr. Hadik János, illetve gr. Desseffy Aurél ellenzéki főrendek által arról kezdeményezett szavazáson, hogy a főrendiház a napirenden szereplő törvényjavaslatokat a képviselőháznak küldje vissza, hogy ott a jogszabályi előírásoknak megfelelő módon kerüljenek megtárgyalásra.¹³² 1912 decemberében a képviselőházi őrség felállítására vonatkozó törvényjavaslat általánosságban való elfogadásáról történő szavazáson szintén kilenc választott tag vett részt.¹³³ 1913 tavaszán, amikor két alkalommal is arról szavazott a főrendiház, hogy tudomásul veszi-e Lukács László miniszterelnök a

¹²⁸ FN 1896–1901. III. 1899. jan. 20. (49. ülés) 28.

¹²⁹ Az indítvány ellen szavazott br. Nyáry Jenőn kívül br. Kemény Kálmán, mellette br. Rudnyánszky Józsefen kívül őgr. Pallavicini Ede választott tag. Br. Fejérváry Géza maga is választott tagja volt a főrendiháznak (1885–1886-ban, 1892–1896 között és 1903-tól gyakorolta is tagsági jogát), de az 1905. évi szavazásokon nem szavazott.

¹³⁰ Ekkor gr. Pálffy Béla is az indítvány ellen szavazott.

¹³¹ Gr. Pálffy Béla és őgr. Pallavicini Ede igennel, br. Fejérváry Géza és br. Rudnyánszky József nemmel szavazott gr. Desseffy Aurél indítványára, amely nem nyert többséget. FN 1910–1918. I. 1910. dec. 20. (6. ülés) 40.

¹³² FN 1910–1918. I. 1912. jún. 15. (25. ülés) 219–221.

¹³³ FN 1910–1918. II. 1912. dec. 14. (34. ülés) 49.

vele szembeni korrupciós vádakat firtató interpellációkra adott választ, hat, majd hét választott tag szavazott.¹³⁴ Az utolsó három név szerinti szavazáson, 1914 februárjában (gr. Tisza István miniszterelnöknek gr. Károlyi Gyula által a román kérdésben, majd gr. Hadik János által a parlamenti őrségnek a delegációbeli alkalmazása tárgyában hozzá intézett interpellációjára adott válaszáról) a 13 választott tagból hét, 1918 áprilisában (gr. Mailáth Józsefnek a választójogi kérdésben a Wekerle-kormány és a Nemzeti Munkapárt alkotta képviselőházi többség között a magyar szupremáciát biztosító megegyezést sürgető határozati indítványáról) a 12 választott tagból szintén hét szavazott.¹³⁵ Megfigyelhető, hogy 1912-től a szavazáson részt vevő választott tagok túlnyomó többsége a nemzeti munkapárti kormányok érdekével összhangban voksolt, az ellenzéki javaslatokra csak gr. Batthyány Lajos és őrgr. Pallavicini Ede szavazott.¹³⁶ Mindkettőjüket rokoni szálak fűzték ifj. gr. Andrássy Gyula alkotmánypárti politikushoz: Batthyány felesége Andrássy Ilona volt, Pallavicini György nevű fia 1911-től Andrássy Borbála nevű mostohalányának volt a férje. Batthyány, mint említettük 1904-ben a kormánypártból kilépő, Andrássy-féle disszidens csoporthoz, majd az apósa által vezetett Országos Alkotmánypárthoz csatlakozott. Az Alkotmánypárt és az egykori szabadelvű pártiak által alapított Nemzeti Társaskör fúziójában, a Nemzeti Munkapárt létrehozásában azonban nem vett részt. 1910-ben pártonkívüli képviselőként politizált, majd 1911-ben mandátumáról lemondva ismét elfoglalta helyét a főrendiház választott tagjai sorában.¹³⁷

A választott tagok általában hűek maradtak 1894–1895-ben elfoglalt ellenzéki vagy kormánypárti alapállásukhoz. Néhány kivétel azért akadt: az egyházpolitikai javaslatok ellenzékéhez tartozó és egyébként következetesen ellenzéki őrgr. Pallavicini Ede 1903-ban a nemmel szavazott gr. Esterházy János indítványára, hogy a Horvátországban kiállításra kerülő útlevelek nyomtatványa ne horvát és francia nyelvű legyen, mint az a törvényjavaslatban szerepelt,

¹³⁴ FN 1910–1918. II. 1913. márc. 14. (38. ülés) 95., márc. 15. (39. ülés) 106..

¹³⁵ A főrendiház az interpellációkra adott válaszokat tudomásul vette, Mailáth indítványát megszavazta. FN 1910–1918. III. 1914. febr. 26. (52. ülés) 115., 135.; FN 1910–1918. V. 1918. ápr. 29. (110. ülés) 144.

¹³⁶ A választott tagok közül 1912 júniusában csak Pallavicini, majd senki, 1912 decemberében és az 1913. márciusi első szavazáson Pallavicini és Batthyány, a második szavazáson egyetlen választott tag sem foglalt el ellenzéki alapállást. 1918-ban a Nemzeti Munkapárt politikai pozícióját erősítő indítvány ellen csak Batthyány szavazott (Pallavicini 1914-ben meghalt).

¹³⁷ Ogy. almanach 1910–1915. i. m. 82–83.; FN 1910–1918. I. 1911. jan. 20. (8. ülés) 56.

hanem magyar, horvát és francia nyelvű.¹³⁸ Gr. Pálffy Béla 1905 októberében a Fejérváry-kormánnyal szembeni határozati javaslat ellen, majd 1912 júniusában a Lukács-kormány és Tisza István házelnök képviselőházi ellenzékkel szembeni fellépését kárhóztató indítvány ellen szavazott. A korábban a név szerinti szavazásokról távol maradt br. Nyáry Kálmán 1899-ben támogatta az ex lex miatt az uralkodóhoz intézendő feliratot, ami a Bánffy-kormány menesztését mozdította volna elő, 1913-ban és 1914-ben viszont a Lukács-, illetve a Tisza-kormány érdekében szavazott.

Az 1885-ben tagsága megőrzésére kiválasztott ötven tag között egy tucat személy szólalt fel 1885 előtt legalább egy ízben a plenáris üléseken.¹³⁹ Közülük nyolcan – hét főnemes és Kubicza Pál – az üléseken 1885 előtt aktívak voltak, de választott tag korukban már nem szólaltak fel. Ezek többsége a főrendiház reformját követő években elhunyt (gr. Berényi Ferenc, Kubicza Pál, Mesznil Viktor, gr. Pejacsevich Márk, valamint a jegyzőként is működő br. Pongrácz Emil). Mások a képviselőházba tették át működésüket (gr. Bethlen Gábor, gr. Pongrácz Károly). Br. Nyáry Jenő pedig, bár a plénumon már nem szólalt fel, jegyzőként, majd háznagyként továbbra is részt vett a főrendiház munkájában. Sajátos br. Fejérváry Géza esete, aki a főrendiház reformja utáni időszakban is felszólalt a főrendiházban, de akkor már csak honvédelmi miniszteri minőségében, nem mint főrendiházi tag. Fejérváry 1875-ben a honvédség szervezése körüli érdemeiért nyerte el a magyar bárói rangot és azzal a főrendiházi tagsági jogot. 1872-től a honvédelmi minisztérium államtitkára, majd 1884-től 1903-ig honvédelmi miniszter volt. Amikor a főrendiházban 1885 előtt nem államtitkári vagy miniszteri minőségében szólott hozzá, akkor is csaknem mindig katonai jellegű kérdésekben foglalt állást. 1876 elején ifj. Lónyay Menyhért (Lónyay Menyhért volt miniszterelnök második fia) mentelmi ügyében szólalt fel. A budapesti törvényszék azért kérte Lónyay mentelmi jogának felfüggesztését, mert ellene újoncozás elöl való szökés gyanúja merült fel. Fejérváry javasolta, hogy a főrendiház tekintse hatósági zaklatásnak az ügyet és ne függessze fel Lónyay mentelmi jogát. Lónyay

¹³⁸ A nyomtatott formula kitöltésének nyelvét nem kívánta a törvényben meghatározni. Az 1901-dik évi október hó 24-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának irományai. I–XVII. (Az 1901-dik évi október hó 24-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1902–1905. IV. 234. sz. 1. sz. mell. 376.; FN 1901–1905. I. 1903. jan. 27. (19. ülés) 63.

¹³⁹ Adatgyűjtés forrásául (pontossága előzetes ellenőrzését követően) a főrendiházi naplókötetek névmutatója szolgált.

mentelmi joga (más okból) végül nem került felfüggesztésre.¹⁴⁰ Fejérváry 1878-ban a büntetőtörvénykönyv-javaslat tárgyalása során indítványozta a véderőtörvény (az 1868. évi XL. tc.) bizonyos szakaszaira hivatkozó betoldásokat. Ezeket az igazságügy-miniszter nem ellenezte, a főrendiház megszavazta a szakaszok felvételét.¹⁴¹ Fejérváry az 1880. évi újoncjutalék tárgyalásakor br. Prónay Dezső felszólalására reflektált (a kormányt a vitában Szende Béla honvédelmi miniszter képviselte). Tagadta, hogy a közös hadsereg germanizálna és hogy szervezete aggasztó lenne. A német nyelv (mint lingua franca) használatát a soknemzetiségű hadseregben elkerülhetetlennek tartotta. Saját előmenetelének példájával cáfolta azt, hogy a magyarokat üldöznék a hadseregben, továbbá rámutatott, hogy a honvédségnél is tiszthiány mutatkozik.¹⁴²

Összesen negyvennégy olyan főrendiházi tagot találtunk, aki az intézmény reformja előtti és utáni időszakban egyaránt felszólalt annak ülésein. Ezeknek a tagoknak háromnegyede rendelkezett örökös tagsági joggal, azonban közülük mindössze hét olyan személy volt, aki mindvégig kizárólag örökös tagsági jogosultsága révén vett részt az üléseken. Három főnemes kinevezett, négy választott tagként gyakorolt a főrendiházban tagsági jogot 1885 után. Ez utóbbi csoportot hg. Odescalchi Artúr, őgr. Pallavicini Ede, gr. Kálnoky Dénes és br. Rudnyánszky József alkotta. Odescalchi Artúr még országgyűlési képviselő-sége idején, 1883-ban egyik vezetője volt a bukovinai székelyeknek az al-dunai Pancsova környékére (kellően elő nem készített) való „hazatelepítésekor”. Szerémi álnéven történeti műveket publikált. Justh Zsigmond múltban élő személyiségként, egy oligarcha és Don Quijote keverékeként örököltette meg naplójegyzeteiben.¹⁴³ Annak érdekében, hogy házasságot köthessen gr. Zichy Júliával

¹⁴⁰ Az 1875-dik évi augusztus hó 28-ára kihirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I–II. Szerk. Maszák Hugó. (Az 1875-dik évi augusztus hó 28-ára kihirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1876–1878. (a továbbiakban: FN 1875–1878.) I. 1876. febr. 5. (25. ülés) 154–156.

¹⁴¹ FN 1875–1878. I. 1878. febr. 23. (117. ülés) 411.

¹⁴² Az 1878-dik évi október [hó] 17-ére hirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. I–II. Szerk. Maszák Hugó. (Az 1878-dik évi október hó 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai) Bp. 1880–1881. I. 1879. dec. 2. (68. ülés) 328–329.

¹⁴³ „Arthur nagyon is egyszerű. Valaki, aki hercegségét komolyan veszi, azt hiszi, lovagkorban él még [...] el van ragadtarva afelett, hogy úgy hiszi, akképpen él, mint az akkori lovagok, feudális nagyurak éltek. Tanulmányoz, de nem úgy, mint ahogy »mi« szoktuk, de olyan genre-ban, mint Faust és Kopernikus tették. [...] Naiv, gyermekkedélyű ember” – írta róla Justh Zsigmond 1889-ben. Justh Zsigmond naplója és levelei. Vál., jegyz., s. a. r., utószó Kozocsa Sándor. (Justh Zsigmond műhelyében) Bp. 1977. 452.

(aki harmadik felesége lett), a családból elsőként a katolikus vallásról áttért az unitárius hitre.¹⁴⁴ Artúr a főrendiházban két mellékes kérdésben szólalt fel.¹⁴⁵ Odescalchival szemben Pallavicini Ede felszólalásait tekintve is jelentékeny működést fejtett ki a főrendiházban. Jegyzősége idején, a hetvenes években volt a legaktívabb, különösen 1874-ben a földadóról szóló törvényjavaslat tárgyalása során, amihez több szövegezési módosítást is benyújtott. Választott tagként (1905-ben és 1906-ban) a házsabályok betartása érdekében, illetve a gazda és cseléd közötti viszony szabályozásáról szóló törvényjavaslat szövegezéséhez szólott hozzá. Gr. Kálnoky Dénes 1839-től 1847-ig háromszéki királybíró, 1847-ban Fehér megye főispánja volt, amely pozíciójából azonban a következő évben mint konzervatívot felmentették.¹⁴⁶ 1865–1875 között Háromszék főkirálybírójaként jelent meg a főrendiházban, ezt követően születési joga révén gyakorolta tagságát. 1865–1867 között, majd 1872-től haláláig tevékenyen részt vett a főrendiház tanácskozásaiban. Az 1878–1881. évi országgyűlés alatt különösen aktív volt, érdeklődése előterében közigazgatási és nagy horderejű közjogi témák álltak, de több más törvényjavaslatról is véleményt nyilvánított. Az 1880-as évek első felében az állami költségvetési tárgyalásokon is felszólalt, továbbá 1877-ben szűkebb pátriáját, Erdélyt érintő közbiztonsági (határőrizeti) kérdésben interpellációt intézett a miniszterelnök-belügyminiszterhez.¹⁴⁷ Kálnoky 1885-ben részt vett a főrendiház reformjéről szóló vitában, majd br. Nyáry Jenő választott taggal együtt a főrendiházi reform végrehajtásával kapcsolatos intézkedések kidolgozására kiküldött 21 fős főrendiházi bizottságnak is tagja volt. A főrendiház reformját követően 1886-ban először az országgyűlések időtartamának háromról öt évre emelését célzó törvényjavaslat mellett szólalt fel,¹⁴⁸ majd a törvényhatósági törvény részletes tárgyalása során nyújtott be egy kis horderejű módosítványt (a főispánok ellenőrző körútjai tárgyában), amit azonban a főrendiház többsége elutasított.¹⁴⁹ Kritikai észrevételeket is megfogalmazott, de a törvényjavaslatokat minden alkalommal

¹⁴⁴ *Erba-Odescalchi Sándor*: Testamentum. I–II. Életem regénye. Bp. 1991. I. 228.

¹⁴⁵ Mindkét javaslata leszavazásra került. FN 1884–1887. I. 1884. márc. 26. (28. ülés) 199.; FN 1892–1896. IV. 1894. okt. 10. (68. ülés) 141.

¹⁴⁶ Ogy. almanach 1887. i. m. 75.

¹⁴⁷ FN 1875–1878. II. 1877. jún. 30. (92. ülés) 222–223.

¹⁴⁸ FN 1884–1887. II. 1886. jan. 16. ([az 1885. évi VII. tc. alapján szervezett főrendiház megalakulásától számított] 16. ülés) 55–56.

¹⁴⁹ FN 1884–1887. II. 1886. máj. 19. ([az 1885. évi VII. tc. alapján szervezett főrendiház megalakulásától számított] 31. ülés) 183., 187.

elfogadta. Így volt ez utolsó főrendi felszólalásánál is, amelyet a népfelkelési törvényjavaslat vitájában tett. Kifogásolta a törvényjavaslat címét, figyelmeztetett a néptömegek felfegyverzésében rejlő veszélyre, rámutatott a kötelezettség alóli kibúvás lehetőségére és hiányolta az alkalmatlanok pótagóját, ugyanakkor „nélkülözhetetlenek” tartotta a törvény megszületését.¹⁵⁰

A választott tagok közül egyedül br. Rudnyánszky József volt 1885 előtt és után egyaránt tartósan aktív, az üléseken hozzászóló főrend. Az 1870-es évek második felétől szinte minden ciklusban felszólalt. Kivételt csak a főrendiház reformja körüli évek és az 1905–1906-os évpár képezett, de jegyzőként ekkor is részt vett az üléseken. Főrendiházi felszólalásai a témák széles skáláját felölelik, de úgy tűnik, hogy legélénkebben pénzügyi- és adókérdések tárgyalásában vett részt.

Az ötven választott tag közül nyolc olyan főnemes volt, aki korábban a plénumon nem volt aktív, de választott tag korában immár felszólalt az üléseken: br. Bánffy Dezső volt miniszterelnök, gr. Bethlen András későbbi földművelésügyi miniszter, br. Fiáth Miklós későbbi Veszprém megyei főispán, br. Kemény Kálmán (1900-tól 1911-ig) főrendiházi alelnök, gr. Kuun Géza, ifj. gr. Széchenyi Imre (1885-től főrendiházi jegyző), br. Szentkereszty Ferenc, gr. Zichy Antal (1885-től jegyző). Közülük azonban csak ifj. Széchenyi Imre fejtett ki lényegesebb aktivitást felszólalóként, a többieknek csak egy-két hozzászólását örökítette meg a főrendiházi napló. Ifj. gr. Széchenyi Imre a főrendiházban a legaktívabb az 1892–1900 közötti időszakban volt, több alkalommal felszólalt az egyházpolitikai és a költségvetési viták során.

Összefoglalás

A főrendiház átalakítására vonatkozó reformtervekben több eltérő formában jelent meg a választás elve. Teljes egészében a törvényhatóságok által választott tagokból álló felsőházat csak Kossuth és néhány hazai követője kívánt. Az alapvetően arisztokratikus, de törvényhatóságok által választott tagokkal kiegészített felsőház viszont ellenzéki és kormánypárti politikusok, jogtudósok tervei között egyaránt felbukkant. Az 1870-es években a kormányfelkérésre készített

¹⁵⁰ FN 1884–1887. II. 1886. máj. 22. ([az 1885. évi VII. törvénycik alapján szervezett főrendiház megalakulásától számított] 33. ülés) 214–215.

tervekben azonban a választás a főnemességre, illetve a nagybirtokosokra korlátozódott volna, Tisza Kálmán 1883-ban született törvényjavaslata pedig elzárkózott még ettől is. A törvényhatóságok által választott tagok mellett hiába léptek fel a képviselőházi ellenzéki pártok és a főrendiházi ellenzék egyes tagjai, a megyei és városi törvényhatósági közgyűlések választottjai csak 1926-tól nyertek bebocsátást törvényhozóként a felsőházba.¹⁵¹ A főrendiház szervezetét módosító 1885. évi törvény a kormány és a főrendiházi többség közötti kompromisszum eredményeként a régi tagság számára lehetőséget adott arra, hogy a reform következtében kiesésre ítélt főrendek közül egyszeri alkalommal ötven tagot válasszon. A kormány ezt az eredeti szándékával ellentétes választást képes volt saját érdekeinek megfelelően alakítani, a választott tagok túlnyomó részben a kormány politikáját támogató, gyakran ahhoz pályájuk során képviselőként vagy főispánként is kötődő személyek voltak.¹⁵² A választás ennél fogva legalább is részben ellensúlyozta a kormány számára a kinevezhető tagok létszámának a törvényjavaslat főrendiházi elfogadtatása érdekében végrehajtott csökkentését. A választott tagok kiválasztásában azonban nemcsak politikai szempontok érvényesültek, a választás lehetőséget kínált arra is, hogy a főrendiház munkaképessége szempontjából fontos, vagy családjuk vagy saját tevékenységük miatt elismerésre méltó főrendek megőrizzék tagságukat. A választott tagok főrendiházi alelnök, jegyző, háznagy körében tagságon belüli létszámukhoz képest felülreprezentáltak voltak, és egy főrendiházi elnök is kikerült körükből. A választott tagoknak a név szerinti szavazásokon való részvételét vizsgálva kiderült, hogy az egyházpolitikai reformjavaslatok országgyűlési tárgyalásakor mutattak arányaiban a legnagyobb részvételt. A választott tagok rekrutációjára vonatkozó vizsgálatunk eredménye ismeretében nem meglepő, hogy a szavazásokon részt vevő választott tagok között általában többségben voltak a kormányjavaslatok támogatói. A választott tagok több mint

¹⁵¹ A felsőházat életre hívó 1926. évi XXII. tc. ugyanakkor (szemben az 1918 előtti szabályozással) a földadó cenzust (kétezer pengő, doktori, bírói, ügyvédi mérnöki oklevéllel rendelkezők, valamint akadémikusok esetében ezer pengő) teljesítő örökletes tagokat sem részesítette automatikusan tagságban, saját soraikból feleannyi tagot választhattak a felsőházba, mint amennyit a törvényhatóságok illetve az oktatási, a tudományos intézmények és a gazdasági érdekképviseleti szervezetek. A tagok több mint 60%-a választás útján került a felsőházba. További változás volt, hogy a választás immár nem élethossziglan, hanem tíz évre szólt. *Püski Levente: A magyar felsőház története. 1927–1945.* Bp. 2000. 19.

¹⁵² 1885-ben a főispáni karnak ötöde maradt a főrendiház tagja örökös, választott vagy kinevezett tagként. A törvény azonban megengedte az újraválasztást.

fele sem 1885 előtt, sem azután nem szólalt fel a nyilvános üléseken. A tagok ezen csoportjának aktivitása azonban még így is meghaladta az örökös tagsági jogukat gyakorló főnemeseiket.

Az 1885 májusában élethossziglani tagságra megválasztott ötven személy közül öt (gr. Batthyány Elemér és Lajos, gr. Béldi Ákos, gr. Festetics Vilmos, br. Rudnyánszky József) volt életben 1927-ben az új felsőház megalakulásakor. Az új felsőháznak Batthyány Lajos és Festetics az örökös jogú főnemesei családok képviselői által választott tagjaként, Batthyány Elemér Horthy Miklós kormányzó kinevezésével lett tagja. Batthyány Lajos tizenöt főnemes társával együtt a felsőház ülésezésének kezdetén írásos nyilatkozatban kijelentette, hogy hazafias kötelességérzetből részt vesz az intézmény munkájában, de ezzel nem prejudikálnak „a jogfolytonosság alapján fennálló alkotmányos tényezők, különösen pedig a törvényes király jogainak és az egész magyar nemzet elévülhetetlen igényei” felett.¹⁵³ A két Batthyányt több felsőházi bizottságba is beválasztották, a nyilvános üléseken azonban sem ők, sem Festetics nem szólalt fel 1926 után sem.

ELECTED MEMBERS OF THE UPPER CHAMBER OF HUNGARIAN PARLIAMENT

by Veronika Tóth-Barbalics

SUMMARY

Due to Act VII:1885 about the transformation of the Upper Chamber of Hungarian Parliament, the Upper Chamber elected 50 life members in May 1885. This step was necessary to pass the law through the Upper Chamber. Most of those elected had been earlier members based on their aristocratic origin. Reasons underlying the election included the compensation of families falling short of the land tax limit, recognition of past services, and securing the smooth working of the Upper Chamber. While maintaining the feudal character of its membership, the election also secured governmental influence over parliament.

¹⁵³ FN 1927–1931. 1. köt. 1927. jan. 31. (3. ülés) 9.